

บทที่ 1

บทนำ

1. สภาพปัญหา

การสถาปนารูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของไทยเมื่อ พ.ศ. 2475 เป็นผลให้อำนาจรัฐและอำนาจการเมืองซึ่งเคยรวมศูนย์ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ถ่ายโอนไปสู่กลุ่มอำนาจการเมืองใหม่ที่เป็นกลไกรัฐ ประกอบด้วยทหาร ข้าราชการ และ พลเรือนบางกลุ่ม การเมืองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นการปกครองโดยกฎหมายแทนตัวบุคคลนี้ ได้ขยายโอกาสในการแข่งขันทางการเมืองที่เปิดกว้างมากขึ้น ครอบคลุมถึงการเกิดกลุ่มอำนาจทางการเมือง องค์กรอำนาจ และช่องทางการเข้าสู่อำนาจที่หลากหลาย ซึ่งรองรับโดยโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ รัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง เป็นต้น

ในห้วงเวลากว่ากึ่งศตวรรษของการพัฒนาทางการเมือง ภายใต้โครงกรอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภานั้น ระบบการเมือง-การปกครองของไทยยังคงดำเนินอยู่ในวิถีโคจรของวงจรรูปทาว¹ และประสบกับวิกฤตด้านความชอบธรรมอย่างต่อเนื่องทั้งวิกฤตด้านภาวะผู้นำ ด้านการศึกษา

¹ วิถีโคจรของวงจรรูปทาว เป็นวัฏจักรของปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น

ซ้ำ ๆ กันตลอดช่วงเวลาหลังเปลี่ยนระบอบการปกครอง กล่าวคือ เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้วพรรคการเมืองก็จะเคลื่อนไหวเลือกตั้งเข้าสู่สภา จัดตั้งรัฐบาล ต่อจากนั้นก็ตามมาด้วยวิกฤตการณ์ทางการเมือง การก่อรัฐประหารแล้วประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ หมุนวนอยู่อย่างต่อเนื่อง รายละเอียดใน Chai-Anan Samudavanija, The Thai Young Turks (Singapore : Institution of Southeast Asian Studies, 1982.)

ด้านภาวะผู้นำ ด้านการสืบทอดอำนาจ และด้านวัฒนธรรมทางการเมือง* มีการทบทวนและลองผิดลองถูกทั้งในด้านจุดมุ่งหมาย และวิธีการหลายรูปแบบซึ่งปรากฏในลักษณะของกระแสการเมืองแบบผสม คือ รูปแบบเผด็จการ ประชาธิปไตย และกึ่งเผด็จการกึ่งประชาธิปไตย หรือที่รู้จักกันในรูปของระบอบกึ่งประชาธิปไตย²

การเคลื่อนตัวของระบบการเมืองแบบผสม ตามวิถีของวงจรรูปทวนนั้น ค่าเนโนใบวนกรอบของปัจจัยร่วมที่มีการเคลื่อนตัวแบบพลวัตทั้งในมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ประชากร จิตวิทยา การทหาร และวัฒนธรรม ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามกระแสปัจจัยที่หลากหลายทั้งในเงื่อนไขที่สัมพันธ์ร่วม และแยกเป็นเอกเทศออกจากกัน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยจึงถูกกำกับและกีดกันจากพลังปัจจัยหลัก 2 ด้าน ได้แก่ พลังปัจจัยชักรานซึ่งเป็นฝ่ายผูกขาด

* ปัญหาความชอบธรรมด้านกติกาคือ การยกเลิกประกาศใช้รัฐธรรมนูญหลายฉบับ ทำให้สาระสำคัญที่ระบุบทบาท สถานภาพ และความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างสถาบันทางการเมืองเปลี่ยนแปลงตาม ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบอบและกระบวนการทางการเมือง ด้านภาวะผู้นำเป็นความขัดแย้งระหว่างภาวะผู้นำแบบเผด็จขาดจากกองทัพ-ข้าราชการ และภาวะผู้นำแบบประนีประนอมจากพรรคการเมือง ด้านการมีส่วนร่วม เป็นการขัดแย้งระหว่างการรวบรวมอำนาจระดมจัดตั้งและการกระจายอำนาจแข่งขันเสรี ด้านการสืบทอดอำนาจ เป็นการขัดแย้งระหว่างการแข่งขันตามช่องทางของการเลือกตั้ง และการยึดอำนาจกดดันด้วยวิธีการนอกรัฐธรรมนูญ ด้านวัฒนธรรมเป็นการขัดแย้งระหว่างอำนาจรัฐนิยมที่อ้างความชอบธรรมจากเบื้องบน และอำนาจเอกชนนิยมที่อ้างความชอบธรรมจากเบื้องล่าง

² การเมืองระบอบกึ่งประชาธิปไตยเป็นพัฒนาการทางการเมืองในระบบการเมืองไทย มีแนวโน้มที่ชัดเจนภายหลังการขัดแย้งทางการเมืองครั้งสำคัญ เมื่อเดือนตุลาคม 2516 รายละเอียดใน "ทวิภาวะทางการเมือง" โดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) หน้า 18-35. และใน เขาวนะ ไตรมาส, "ความขัดแย้งจากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 : แนวโน้มพัฒนาการสถาบันรัฐธรรมนูญไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530.

การยึดกุมอำนาจรัฐ ผังตัวอยู่ภายในกลไกของรัฐ มีบทบาทหลักด้านการกำกับและการปกครอง และหลัง บัจจัยชีกนอก ซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจทางการเมืองที่แยกกระจายตัวออกอยู่ภายนอกศูนย์อำนาจรัฐและ อยู่นอกกลไกของรัฐ มีบทบาทหลักด้านการทำลายกคคคค รวมทั้งการถูกกำกับจากพลังบัจจัยชีกในด้วย

อันตรกิริยาระหว่างพลังทั้งสองสัมพันธ์กันทั้งในเชิงพันธมิตรและเชิงปรปักษ์ ซึ่งมีความโน้มเอียงของการสัมพันธ์เชิงปรปักษ์เป็นด้านหลัก ทั้งนี้เนื่องจากพลังบัจจัยชีกในซึ่งเป็นฝ่ายยึดกุมอำนาจรัฐเดิมและอยู่ภายในกลไกของรัฐด้วยนั้น ได้สร้างบ่อมปรการที่แข็งแกร่งของโครงสร้างส่วนบนในรูปของระเบียบแบบแผนทางกฎหมาย ข้อบังคับ และวัฒนธรรมการปกครองที่รวมศูนย์ ความยิ่งใหญ่ของกองทัพ-ระบบราชการ ซึ่งเป็นผลพวงของมรดกประวัติศาสตร์การปกครองที่สร้างสมและสืบทอดมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกของการสถาปนาระบอบประชาธิปไตย อันเป็นผลโดยตรงต่อความเป็นปึกแผ่นของพลังอำนาจทางการเมืองฝ่ายกลไกของรัฐ ในการด้านการรูกจากกระแสกคคคคคค ทำลายของพลังอำนาจชีกนอกที่อ่อนกำลังกว่า ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของแผนความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมที่เรียกว่า สกธรรมรัฐ³

ฉะนั้น ภายใต้แบบแผนความสัมพันธ์ดังกล่าว วิธีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงมิได้เคลื่อนตัวไปในทางเดียวโดยกลไกอำนาจรัฐที่เป็นบทบาทการกำกับและการปกครองของพลังบัจจัยชีกใน หรือโดยกลไกการเมืองนอกอำนาจรัฐที่เป็นบทบาทการทำลายกคคคคคคของพลังบัจจัยชีกนอก หรือ ในทิศทางที่เป็นภาวะเสถียรของการดำเนินบทบาทร่วม และหรือบทบาทที่แยกกันเป็นอิสระเพียงในทางใดทางหนึ่งเท่านั้น หากแต่ดำเนินไปตามอันตรกิริยาร่วมระหว่างพลังสองด้าน ที่ขาดยุทธศาสตร์แน่นอนในการเลือกกำหนดแบบแผนของการสัมพันธ์ที่แน่ชัด ไม่ว่าจะเป็นเชิงพันธมิตรหรือปรปักษ์และหรือในแบบแผนของการสัมพันธ์แบบผสมทั้งภาวะพันธมิตรและปรปักษ์ ทั้งในระหว่างขั้วหรือเฉพาะบางขั้วของแต่ละขั้ว หรือบางขั้วภายในขั้วเดียวกัน ซึ่งภาวะการค้ดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อแบบแผนการสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐ และอำนาจการเมืองที่ไม่สามารถสมานตัวกันได้ อย่างแนบสนิททั้งระบบ ซึ่งเป็นภาวะที่อำนาจรัฐและอำนาจการเมืองยังคงสัมพันธ์กันทั้งในลักษณะของปฏิกิริยาการประสานตัว (fusion) และการแตกตัว (fission) อยู่นั่นเอง เช่นเดียวกับ

³ รายละเอียดใน "ไตรลักษณ์รัฐ" โดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ, (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) หน้า 157-158.

ลักษณะของภูเขาไฟ ที่เรียกว่า dormant volcano ซึ่งดำรงอยู่ในสองสภาวะร่วมกัน คือจะดับก็ไม่ได้ดับจะระเบิดก็ไม่ระเบิด แต่จะดับก็ได้จะระเบิดก็ได้

ในภาวะที่หลังปัจจัยหลักสองด้าน มีอันตรกิริยาร่วมแบบผสมทั้งพันธมิตรและปรปักษ์ และภาวะการสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจการเมืองที่ยังไม่สมานตัวกันแบบสนิทพอ ซึ่งยังเป็นทวีลักษณ์ระหว่างการประสานตัวและการแตกตัว รวมทั้งทิศทางการเมืองที่มีได้เคลื่อนตัวแบบเส้นตรง-ทางเดี่ยวนั้น จะพบว่า พัฒนาการทางการเมืองของไทยที่ดำเนินอยู่ในช่วงปัจจุบัน ได้ปรากฏในแบบแผนของอันตรกิริยาร่วมระหว่างบางเสี้ยวของพลังอำนาจชีกในกับบางเสี้ยวของพลังอำนาจชีกนอก ซึ่งไม่ใช่ระหว่างทุกเสี้ยวของทั้งชีกใน กับทุกเสี้ยวของทั้งชีกนอก ร่วมกันเป็นทั้งระบบ กล่าวคือพลังชีกในซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจในกลไกของรัฐและยึดกุมอำนาจรัฐ กับพลังชีกนอกซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจการเมืองนอกกลไกของรัฐ และได้ยึดกุมอำนาจรัฐนั้นมิได้แยกจากกันหรือสมานกันเป็นเนื้อเดียวตามภาวะเสถียรของแบบแผนการสัมพันธ์แบบพันธมิตรหรือปรปักษ์เพียงด้านเดียว หากแต่บางเสี้ยวของอำนาจรัฐกับบางเสี้ยวของอำนาจการเมืองเท่านั้นที่สมานกันได้ ระบอบการเมืองจึงดำรงอยู่ในภาวะผสม ทิศทางการเมืองของไทยจึงไม่ได้พุ่งตรงสู่ระบอบประชาธิปไตยทางเดียว แต่ได้ผสมผสานกันเป็นระบอบกึ่งประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเคลื่อนตัวในรูปแบบของ เส้นขนาน-สองทิศทาง แทนที่จะเป็นเส้นตรง-ทางเดียว ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความล่าช้าและการเบี่ยงเบนของพัฒนาการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ดังนั้น ลักษณะของการพัฒนาทางการเมืองไทยจึงแตกต่างไปจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ตามตัวแบบการพัฒนาทางการเมืองโดยทั่วไปของนักทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองฝ่ายตะวันตก ซึ่งมักจะนิยมระบุทิศทางการพัฒนาทางการเมืองเป็นแบบขั้นตอนและเป็นเส้นตรงจากจุดต่ำสุดไปสู่จุดสูงสุด โดยที่ลักษณะดั้งเดิมของระบอบการเมืองหรือรัฐได้ถูกกลบล้างโดยคุณลักษณะใหม่⁴

⁴ รายละเอียดใน Binder Leonard and other, Crises and Sequences in Political Development (New Jersey : Princeton University Press, 1971) ใน David Lehmann (ed.), Development Theory : Four Critical Studies (London : Frank Cass, 1979) และใน Ronald H. Chilcote, Theories of Development and Underdevelopment (Westview Press : Boulder and London, 1984).

ลักษณะทางการเมืองของไทยดังกล่าว จึงไม่ใช่ภาวะเสถียรของการยึดโยงสมาน
 ตัวระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจการเมืองที่ศูนย์กลางเดียว แต่เป็นภาวะไร้เสถียรของการสลับ
 เปลี่ยนที่มีแกนยึดจากหลายศูนย์กลางและต่างขั้วตามปฏิริยาคู่แฝดของการประสานตัว และการ
 แยกตัวระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง ซึ่งปฏิริยาร่วมดังกล่าวผูกพันกับแรงขับด้านหลัก
 ของสิทธิ - โอกาสการแข่งขันทางการเมือง ที่เป็นคุณลักษณะเด่นของวัฒนธรรมการเมืองระบอบ
 ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา โดยมีสัมพันธที่ใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมด้านสังคม
 เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ได้แก่ การปกป้องและขยายอาณาบริเวณด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
 ท่ามกลางกลุ่มการเมืองที่หลากหลาย การเติบโตและการขยายตัวขององค์กรอำนาจภายนอก
 กลไกรัฐราชการขยายตัวทั้งในแนวราบและแนวตั้งของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ตรงหลังและ
 มีประสิทธิภาพมากขึ้นของมวลชน การเคลื่อนโคลทางสังคม-เศรษฐกิจของชนชั้นและกลุ่มอำนาจ
 ทางการเมืองเข้าสู่ศูนย์กลางจากรอบทิศทาง การแพร่กระจายอย่างทั่วถึงและความสามารถในการ
 การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายจากการขยายตัวของเทคโนโลยีการสื่อสาร-คมนาคม และ
 สื่อสารมวลชนหลากหลายรูปแบบ การขยายตัวของ เกียรติ-ศักดิ์ศรี และผลประโยชน์ของกลุ่มอำนาจ
 ใหม่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงและการปลุกฝังค่านิยมทางวัฒนธรรม ความคิด-ความเชื่อทางการเมือง
 ของกลุ่มอำนาจใหม่

เงื่อนไขของปัญหาความล่าช้าการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทยจึง
 ผูกพันกับเงื่อนไขของสภาวะการณ์ในปฏิริยาของการประสานตัว และการแยกตัวระหว่างอำนาจ
 รัฐและอำนาจการเมือง ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทั้งนี้ เนื่องจากทิศทางพัฒนาการของระบบการเมือง
 มิได้ถูกเหนี่ยวนำโดยอันตรกิริยาร่วมระหว่างพลังปัจจัยหลักทั้งสองซีกพร้อมกัน ภายใต้กรอบของ
 ยุทธศาสตร์การสัมพันธ์ที่เสถียรและแน่นอนทั้งในทางราบหรือทางขวาง และหรือในขั้วพันธมิตร
 หรือขั้วบรรษัทที่ศูนย์กลางเดียว แต่เป็นการเหนี่ยวนำจากเพียงบางเสี้ยวในบางซีกของพลังหลักที่
 ผสมทั้งขั้วพันธมิตรและบรรษัทในสภาพไร้เสถียรของการสลับเปลี่ยน ที่มีแกนยึดจากหลายศูนย์กลาง
 อันเป็นเป้าหมายเฉพาะของปฏิริยาคู่แฝดในรูปแบบของการประสานตัว และการแยกตัวระหว่าง
 อำนาจรัฐและอำนาจการเมือง ซึ่งผสมทั้งแรงส่งและแรงต้านอยู่ในกระบวนการอันเดียวกัน การ
 เคลื่อนตัวของระบบจึง เชื่องช้า เนื่องจากพลังความเฉื่อยและความอ่อนล้าของกำลังส่ง ที่ต้องแลก
 เปลี่ยนกันในช่วงรอยต่อระหว่างการประสานตัวและการแยกตัว ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าแม้ว่าจุดเชื่อม
 ต่าง ๆ ในวงจรอุบาทว์จะมีระยะยาวกว่าที่เป็นมานานอดีต เช่นภายหลังจากผนึกกำลังของระบอบ

กิ่งประชาธิปไตย (นับจากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2521) ระยะเวลาระหว่างการมีรัฐธรรมนูญกับการล้มล้างรัฐธรรมนูญจะมีระยะห่างจากในยุคก่อน ๆ ก็ตาม แต่ระบอบกิ่งประชาธิปไตยก็ยังไม่สามารถพัฒนาไปเป็นระบอบประชาธิปไตยได้

บรรดาโครงสร้าง-สถาบันทางการเมืองซึ่งตามหลักการทางทฤษฎีน่าจะจะเป็นเสมือนแหล่งที่ตั้งของอำนาจรัฐในระบอบการเมืองใหม่ที่สถาปนาขึ้นมาพร้อมกับระบอบประชาธิปไตย จึงมิได้พัฒนาการให้เติบโตและมีอำนาจในตัวเอง สถาบันทางการเมืองตกอยู่ในสภาพของสื่อที่ไร้ตัวตนและขาดวิถีกำกับ ไม่มีพลังในการกำหนดทิศทางเอง ตกอยู่ในฐานะตั้งรับซึ่งมีการแปรสภาพอยู่เสมอตามกระแสการกดดันจากพลังปัจจัยหลักสองด้าน ทั้งพลังกำกับการปกครองจากฝ่ายกลไกรัฐ และพลังกดดันทำลายจากฝ่ายนอกกลไกรัฐ โดยเฉพาะกระแสกดดันที่เข้มแข็งกว่าของพลังอำนาจฝ่ายกลไกรัฐ ส่วนกลุ่มอำนาจการเมืองนอกกลไกรัฐแม้จะมีความชอบธรรมสูงในการสร้างแรงกดดันแต่ก็มีพลังต่ำ ไม่สามารถฝ่าแนวต้านทานเข้ายึดกุมอำนาจรัฐสืบต่อจากพลังภายในกลไกรัฐได้อย่างเบ็ดเสร็จ กลับตกเป็นฝ่ายถูกกำกับแทนที่จะเป็นฝ่ายทำลายกดดันกลไกรัฐที่ยึดกุมอำนาจรัฐแต่เดิมได้

ดังนั้น โครงสร้าง-สถาบันทางการเมืองดังกล่าว จึงทำหน้าที่และมีบทบาทได้หลายด้านในเวลาเดียวกัน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความล่าช้าและการเบี่ยงเบนในทิศทางการเคลื่อนตัวของระบบการเมือง กล่าวคือแทนที่โครงสร้างสถาบันทางการเมืองใหม่ของระบอบประชาธิปไตยจะเป็นศูนย์กลางที่รองรับเฉพาะกลุ่มอำนาจการเมืองจากพลังปัจจัยข้างนอก และเป็นฐานที่ตั้งของอำนาจรัฐที่เข้ายึดกุมโดยแหล่งอำนาจประชาชนอย่างแท้จริง แต่กลับถูกใช้เป็นฐานของฝ่ายกลไกรัฐซึ่งเป็นฝ่ายถ่วงรั้งประชาธิปไตยเข้าครอบงำ พร้อมกับสร้างโอกาสต่อเนื่องสถาปนาเข้าหลอมของระบอบอำนาจนิยมแบบราชการขึ้นมากลืนกลายระบอบประชาธิปไตย และแม้ว่าระบอบอำนาจดังกล่าวจะถูกทำลายกดดันตามภาวะกระตุ้นจากพลังปัจจัยข้างนอก ซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐที่ได้รับความชอบธรรมตามประเพณีทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมาโดยต่อเนื่องก็ตาม แต่มิได้มีผลต่อการล่มสลายทางอำนาจหรือมีการผ่องถ่ายอำนาจการเมืองไปสู่กลุ่มอำนาจใหม่ที่อยู่ที่ข้างนอก และสามารถยึดกุมโครงสร้าง-สถาบันทางการเมือง ที่มีอยู่เป็นฐานที่ตั้งของอำนาจรัฐขยายโอกาสสถาปนาเข้าหลอมระบอบอำนาจแบบประชาธิปไตยเข้ามาแทนที่ระบอบอำนาจเดิมแต่อย่างใด หากแต่กลุ่มอำนาจเดิมได้มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของภาวะกระตุ้นดังกล่าว

อย่างแยบยล และต่อเนื่อง สามารถต่อยอดเข้าหลอมวัฒนธรรมของกรอบประเพณีทางการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตยให้หยั่งรากลึกกลงต่อไป ทั้งนี้ จะพบว่าในการแข่งขันรุก-รับ ทางการเมืองระหว่างพลังอำนาจฝ่ายต่างข้างในกลไกรัฐและฝ่ายกดดันท้าทายนอกกลไกรัฐซึ่งมิได้ส่งผลแบบปลายให้ฝ่ายใดสามารถผูกขาดการยึดกุมอำนาจรัฐได้เพียงฝ่ายเดียวนั้น กลับเกิดปรากฏการณ์ของการพยายามสร้างความชอบธรรมแก่เข้าหลอมของระบอบอำนาจแบบกึ่งประชาธิปไตย ในรูปของการประนีประนอมระหว่างกันมากขึ้น อันเป็นผลจากประสบการณ์การต่อสู้ขับเคี่ยวทางการเมืองเพียงป่าเดียวโผล่กันมาตลอดเวลากว่ากึ่งศตวรรษ*

ระบอบกึ่งประชาธิปไตย จึงเป็นทายาทพันทางสายพันธุ์ใหม่ของระบอบการเมืองที่มีได้ถ่ายทอดลักษณะเด่นทางพันธุกรรมของบรรพบุรุษจากรอบประชาธิปไตย หรือเผด็จการเพียงสายพันธุ์เดียว แต่เป็นทายาทที่เกิดจากการผสมระหว่างบรรพบุรุษกับปัจจัยกระตุ้นเสริมภายนอกที่เน้นคุณสมบัติพิเศษสำหรับเป็นทางออกในการผ่อนคลายวิกฤตการณ์ทางการเมือง และมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อความอยู่รอดของระบบการเมือง และการสืบทอดเจตนารมณ์ของเป้าหมายประชาธิปไตยไว้เฉพาะในระดับของ การเทอดทูน (advocacy) แต่ในระดับปฏิบัติ (action) ก็ สามารถหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ เพื่อการคงไว้ซึ่งเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่และจำเป็นโดยแท้จริง ซึ่งก็คือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* การประนีประนอมระหว่างอำนาจหลักทางการเมืองซึ่งเป็นพัฒนาการจากประสบการณ์ของการต่อสู้แข่งขันทางอำนาจนั้น ส่งผลให้เกิดการสืบทอดความต่อเนื่องและความชอบธรรมของสถาบันทางการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นกลไกระงับยับยั้งการขัดแย้ง และแก้ไขวิกฤตการณ์ความชอบธรรมทางการเมืองในระบบรวมด้วย

ความอยู่รอดของระบบ และการดำรงอยู่ของระบอบการเมืองที่ชนทั้งชาติสามารถยอมรับ และอยู่ร่วมกันได้ โดยเฉพาะในระหว่างกลุ่มอำนาจการเมืองสองกระแสหลัก *

ระบอบกึ่งประชาธิปไตยจึงกลายเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมยิ่งสำหรับระบบการเมืองไทยปัจจุบัน กล่าวคือ การอาศัยเป็นเกราะคุ้มกันความชอบธรรมสำหรับการสืบทอดอำนาจการเมือง และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มอำนาจเดิม และการอาศัยเป็นกลไกเข้าสู่อำนาจ และโอกาสทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะยาวของกลุ่มอำนาจใหม่ ** มิติของระบอบกึ่งประชาธิปไตย จึงเป็นประเด็นน่าสนใจสำหรับการศึกษาภาวะการณ์ทางการเมืองของระบบการเมืองไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

* ภาวะการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตยของไทยเป็นพัฒนาการของ "กระบวนการกลายพันธุ์ระบอบ" ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์การดูแลการเมืองให้ดำเนินในสายกลาง และการควบคุมอำนาจระหว่างขั้วอำนาจหลักในระบบการเมือง เพื่อผลต่อการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลไกสถาบัน และช่องทางการแข่งขันเข้าสู่อำนาจ การใช้และการรักษาอำนาจของกลุ่มการเมืองในแบบแผนที่เอื้อต่อการดำรงรักษาไว้ซึ่งระบอบการเมืองรูปแบบใหม่ที่มีความชอบธรรมได้โดยไม่ว่าเป็นต้องสนองตอบต่ออุดมการณ์อันแท้จริง หรือกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในทางปฏิบัติอย่างเคร่งครัด อีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการพัฒนาเทคโนโลยีการกลืนกลายอำนาจทางการเมืองร่วมกันระหว่างกลุ่มอำนาจหลักนั่นเอง

** กลุ่มอำนาจและระบอบอำนาจทางการเมือง ที่ดำรงอยู่ในระบอบกึ่งประชาธิปไตยเปรียบได้เสมือนปลา 2 ตัว ที่อาศัยเพาะพันธุ์อยู่ในแหล่งบรรจุระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็ม ฉะนั้นความเป็นปลา 2 ตัวจึงมีอาจดำรงชีพอยู่ได้ในสภาวะที่มีแต่น้ำจืดหรือน้ำเค็มเท่านั้น เช่นเดียวกับสถานภาพและบทบาทเงื่อนใยของกลุ่มอำนาจทางการเมืองในระบอบกึ่งประชาธิปไตย ที่มีอาจดำรงบทบาทและสถานภาพอยู่ได้โดยลatching ในสภาวะของประชาธิปไตยหรือเผด็จการเท่านั้น ซึ่งสภาวะกึ่งประชาธิปไตยจึงเป็นเสมือนบ่อพยาบาลสำหรับชุมชนให้เกิดการเติบโตกล้าของหน่ออำนาจที่ดำรงบทบาทอยู่ในระบบ ต่อเมื่อฝ่ายใดมีพัฒนาการที่ก้าวหน้ากว่าจึงจะสามารถกำหนดสถานภาพและบทบาทเฉพาะของฝ่ายตนให้มีศักยภาพที่จะปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงหรือปรับสภาพแวดล้อมมาให้เข้ากับตัวได้ต่อไป กล่าวคือ อาจจะสถาปนาระบอบการเมืองแบบอื่นขึ้นมาก็ได้ ไม่ว่าจะระบอบประชาธิปไตยหรือเผด็จการก็ตามซึ่งเป็นพัฒนาการของอนาคต

การศึกษาการเมืองไทยภายใต้กรอบของระบอบกึ่งประชาธิปไตยในงานวิจัยนี้ เน้นความสำคัญที่ลักษณะการเชื่อมโยงทางอำนาจตามแบบแผนของปฏิกริยาร่วมระหว่างการประสานตัว (fusion) และการแตกตัว (fission) ระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง ทั้งนี้ เนื่องจากสาระสำคัญของภาวะการพัฒนากองการทางการเมืองตามระบอบกึ่งประชาธิปไตยของไทยนั้น มีแก่นยี่คืออยู่ที่ลักษณะพลวัตรของโครงกรอบการจัดระเบียบและระบอบอำนาจที่หมุนเวียน และต้องปรับคล้อยอยู่เสมอในรูปของการประสานตัวและการแตกตัว ระหว่างองค์กรอำนาจทางการเมืองในระบบ ซึ่งภาวะการดังกล่าวนับเป็นลักษณะเด่นของการเมืองในระบอบกึ่งประชาธิปไตย โดยสะท้อนจากปรากฏการณ์ของการแข่งขันรุก-รับทางการเมืองระหว่างขั้วอำนาจหลายศูนย์ และพันธมิตรต่างขั้วค้ำศูนย์ และมีอัตราความถี่สูงด้วยนั้น กล่าวได้ว่าการศึกษาการเมืองโดยกรอบพิจารณาดังกล่าวจะนำไปสู่กรอบการศึกษาใหม่ (framework) ของการเข้าใจและอธิบายการเมืองไทยที่มีพลังในการสะท้อนปรากฏการณ์จริงได้สูง

แบบแผนอันเป็นผลสืบปลายของ ลักษณะการประสานตัว-การแตกตัวระหว่างอำนาจรัฐ-อำนาจการเมือง ในระบอบกึ่งประชาธิปไตย ปรากฏในรูปของแบบแผนที่อำนาจรัฐ-อำนาจการเมือง ครอบมอยู่ด้วยสองขั้วหรือระหว่างพลังของกลุ่มอำนาจในกลไกรัฐ และกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐซึ่งเป็นมุมมองในภาพหนึ่ง ส่วนในภาพที่เป็นพลวัตรจะเห็นว่าสองขั้วที่เข้าครอบอำนาจร่วมกันซึ่งเกิดศูนย์กลางของอำนาจในระบบการเมืองอย่างน้อยสองขั้วคือขั้วทหาร-ระบบราชการกับขั้วพรรคการเมืองนั้น นอกเหนือจากขั้วอำนาจหลักทั้งสองดังกล่าวแล้ว ยังประกอบด้วยกลุ่มพันธมิตรที่หลากหลายกระจายอยู่ท่ามกลางกลุ่มผลประโยชน์ องค์กรอำนาจและประชาชนในซีกนอกของระบบสังคม เศรษฐกิจ⁵ อีกด้วย ในกรณีสุดโต่งจะพบว่า ภาวะการแตกตัวระหว่างอำนาจรัฐ

⁵ การต่อสู้-แข่งขันทางการเมืองระหว่างกลุ่มอำนาจหลัก 2 ฝ่าย แม้ว่าจะมีความแตกต่างในด้านวิธีการ เครื่องมือ ช่องทาง ทรัพยากร วัฒนธรรม และยุทธศาสตร์ก็ตามแต่ทั้ง 2 ฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การมุ่งสร้างมติมหาชนหรือการครอบครองความนิยมจากกลุ่มการเมืองที่หลากหลาย ซึ่งผลสืบปลายจะมีการระดมพลังจากกลุ่มอำนาจนอกขั้วมาเป็นพันธมิตรสนับสนุน ไม่ว่าในรูปของการระดมจัดตั้งหรือการชักจูงโน้มน้าวแลกเปลี่ยนประโยชน์ก็ตาม ซึ่งเป็นไปตามแบบแผนของปัจจัยกำหนดลักษณะกระบวนการทางการเมืองของไทยที่เรียกว่า "สมการของกระสวนความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ตัวแปรกำหนด" รายละเอียดใน ชาวนะ ไตรมาส, "ความขัดแย้งจากรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2521 : แนวโน้มพัฒนาการสถาบันรัฐธรรมนูญไทย" อ้างแล้ว, หน้า 155.

- อานาจการเมืองนั้น มักปรากฏชัดเจนในช่วงที่กลุ่มอานาจฝ่ายกลางโกรธเป็นฝ่ายยึดกุมอานาจรัฐ ส่วนภาวะการประสานตัวระหว่างอานาจรัฐ-อานาจการเมืองนั้น มักปรากฏชัดเจนในช่วงที่กลุ่มอานาจฝ่ายนอกกลโกรธเป็นฝ่ายยึดกุมอานาจรัฐ⁶ แม้กระนั้นก็ได้มีความหมายว่าในช่วงที่กลุ่มอานาจทั้งสองฝ่ายครองอานาจรัฐร่วมกันแล้ว จะเกิดการเผชิญหน้ากันของภาวะการประสานตัว
- การแตกตัวระหว่างอานาจรัฐ-อานาจการเมืองแต่อย่างใด *

⁶ ภาวะการประนีประนอม และการขัดแย้งแตกแยกระหว่างขั้วอานาจ หรือกลุ่มอานาจทางการเมืองนั้นมีความหมายต่อลักษณะการประสานตัว และการแตกตัวระหว่างอานาจรัฐและอานาจการเมือง ทั้งนี้ถ้าหากว่ากลุ่มอานาจทางการเมืองซึ่งเป็พาหะนำอานาจการเมืองเข้าสู่ศูนย์กลางอานาจรัฐยังคงดำรงอยู่ทั้ง 2 สภาวะคือทั้งประนีประนอมและแตกแยกโดยที่ยังมิได้สมานกันเป็นเนื้อเดียวกันนั้น อานาจรัฐและอานาจการเมืองย่อมจะดำรงอยู่ทั้งสภาวะการแตกตัวและการประสานตัว อย่างไรก็ตาม ผลของการประนีประนอมและการแตกแยกระหว่างขั้วอานาจ และกลุ่มอานาจทางการเมือง แต่ละกลุ่มแต่ละฝ่ายนั้นก็มีความหมายต่างกันด้วย กล่าวคือกลุ่มอานาจในขั้วของกองทัพ-ระบบราชการ นั้น มีความจำเป็นในการประนีประนอมน้อยและต้องการพันธมิตรจำกัด จึงสร้างผลต่อภาวะการแตกตัวระหว่างอานาจรัฐและอานาจการเมืองสูงด้วย ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่ม หรือขั้วอานาจฝ่ายพรรคการเมืองที่มีความจำเป็นในการประนีประนอมสูง และต้องการพันธมิตรที่หลากหลายจึงสร้างผลต่อภาวะการประสานตัวสูงตามไปด้วย ทั้งนี้ มิได้หมายความว่า เป็นภาวะของการประสานหรือการแตกตัวเพียงด้านเดียว แต่หมายถึงเป็นความโน้มเอียง รายละเอียดใน เชาวณะ ไตรมาส, อ้างแล้ว, หน้า 157-159.

* การครองอานาจรัฐร่วมกันระหว่าง 2 ขั้วอานาจหลักมิได้ทำให้เกิดการขัดแย้งของภาวะการประสานตัวและการแตกตัวระหว่างอานาจรัฐและอานาจการเมือง แต่เกิดความโน้มเอียงของรูปแบบการส่งออก การประสานตัวและการแตกตัวในวงนอกที่ไม่ได้เกิดขึ้นในศูนย์กลางอานาจรัฐโดยตรง ได้แก่ ปรากฏการณ์ของการเกิดสถาบันและองค์กรอานาจแบบรัฐ-ราชการ-เอกชน รวมทั้งการขยายตัวทางบทบาทขององค์กรเหล่านี้ด้วย หรืออาจเรียกว่าเป็นการประสานตัวและการแตกตัวแบบครึ่งชีวิต คือ ขณะที่การแตกตัวและการประสานตัวในวงในหรือที่ศูนย์กลางอานาจยังอยู่ในภาวะปกติหรือสปกติ แต่อาจเกิดปฏิกริยาขึ้นที่วงนอกก็ได้

การแข่งขันรุก-รับทางการเมืองระหว่างขั้วอำนาจหลัก มิได้ดำเนินโดยอิสระ หรือ แยกเป็นเอกเทศจากบรรดากลุ่มพันธมิตรอื่น กล่าวคือ ขณะที่ขั้วอำนาจต่างมุ่งแสวงหาความสนับสนุนจากกลุ่มพันธมิตรนั้น กลุ่มพันธมิตรเองก็มุ่งแสวงอำนาจโดยการเลือกผูกพันมิตรกับขั้วอำนาจ เช่นกัน ในภาวะที่ขั้วอำนาจฝ่ายใดอ่อนแอและขาดพลังสนับสนุนจากกลุ่มพันธมิตรที่เพียงพอก็อาจ จะเปลี่ยนแปลงต่อขั้วอำนาจฝ่ายตรงข้าม ซึ่งขั้วอำนาจแต่ละฝ่ายต่างมีความระมัดระวังที่จะพยายาม สถาปนาศูนย์กลางอำนาจเพียงขั้วเดียว แต่อย่างไรก็ตาม การเมืองในระบอบกึ่งประชาธิปไตยนั้น ไม่มีสถาบันองค์กรอำนาจในสามารถรองรับการผูกขาด หรือรวมศูนย์อำนาจได้เพียงขั้วอำนาจ เดียว จึงเกิดลักษณะภาวะพันธมิตรที่ไร้เสถียรด้านความภักดีและมีการสลับขั้วอำนาจหลากหลายรูปแบบ ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการ-ไม่เป็นทางการ ถูกต้องตามกฎหมาย-นอกกฎหมาย ดังนั้น แม้ ว่าระบบรวมจะดำรงอยู่ได้ตามปกติ แต่ก็มีความถี่ของการสลับเปลี่ยนระหว่างขั้วอำนาจและพันธ- มิตรในอัตราสูง* ตามกระแสการเมืองที่ขั้วอำนาจและพันธมิตรแต่ละฝ่ายกำกับโดยการพยายาม สถาปนาขั้วอำนาจที่เข้มแข็งขึ้น เพื่อเป็นหลักยึดเกาะเป็นครั้งคราวตามสถานการณ์ที่ผูกติดกับตัว บุคคลและภาวะพันธมิตร ที่มีทั้งภาวะผู้นำจากระบบราชการ-กองทัพและภาวะผู้นำจากการเลือกตั้ง ระบบการเมืองจึงมีพลวัตรตามภาวะพันธมิตรสูง** ซึ่งเกิดขึ้นได้ในหลายรูปแบบ เช่น พันธมิตร

---

* ถ้าหากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอำนาจรอบนอกหรือนอกขั้วอำนาจ หลักที่อยู่นอกการกุมศูนย์อำนาจรัฐซึ่งเป็นเสมือนการก่อตัวของปฏิกิริยาวงนอก หรือการประสาน ตัวและการแตกตัวแบบครึ่งชีวิตนั้นมีพลังสูงพอ อาจส่งแรงกระทบถึงการเกิดปฏิริยาในวงในได้ และหรือโดยตัวมันเอง บางครั้งอาจจะเป็นปฏิกิริยาที่มีพลังเทียบเท่าวงในหรือที่ศูนย์กลางอำนาจ รัฐซึ่งกุมอยู่โดยขั้วอำนาจหลักได้ และอาจทำให้เกิดการผสมผสานเป็นปฏิกิริยาสมบูรณ์ส่งผลต่อการ เมืองทั้งระบบได้ โดยทั่วไปแล้วปฏิกิริยาวงนอกเกิดขึ้นตลอดเวลาและมีอัตราความถี่ค่อนข้างสูง แต่มักจะไม่ค่อยส่งผลกระทบโดยตรง เว้นแต่ว่าจะถูกกำกับเชิงนโยบายจากขั้วอำนาจ หลักอีกที

** ปราบจักษิตานยุคสมัยที่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี กล่าวคือ พลเอกเปรมเป็นผู้นำที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่มีฐานสนับสนุนทางทหารเข้มแข็ง จึงสามารถ เป็นหลักยึดเกาะเสถียรภาพของรัฐผสมจากพรรคการเมืองได้ แม้จะมีการปรับคณะรัฐมนตรีบ่อย ครั้งแต่เป็นการปรับเปลี่ยนตามความยืดหยุ่นของภาวะพันธมิตร ซึ่งมีได้ส่งผลการล่มสลายของ ระบอบอำนาจโดยตรง

ระหว่างข้าอำนาจกับข้าอำนาจ พันธมิตรร่วมข้าอำนาจกลุ่มเดียว พันธมิตรร่วมข้าอำนาจหลายกลุ่ม พันธมิตรต่างข้าอำนาจกลุ่มเดียวและพันธมิตรต่างข้าอำนาจหลายกลุ่ม ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งการสานตัวเป็นเครือข่ายของระบอบอำนาจสองขาวยังตามสูตรของภาวะพันธมิตรที่แยบยลนี้ แม้ว่าในระบบรวมจะส่งผลบั่นปลายต่อการดำรงอยู่ของระบอบกึ่งประชาธิปไตยก็ตาม แต่ประเด็นที่เป็นปัญหาการขัดแย้งที่สำคัญในภาวะปัจจุบันก็คือ การเติบโตและการขยายบทบาททางการเมืองอย่างสำคัญและรวดเร็วมากขึ้นของกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐบางกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจนอกกฎหมายแต่เป็นพันธมิตรที่มุ่งความภักดีไปสู่ข้าอำนาจฝ่ายนอกกลไกรัฐคือพรรคการเมือง* โดยได้เข้ามีส่วนสนับสนุนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จในการเลือกตั้ง และการเชื่อมโยงอำนาจการเมืองของกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐเข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการขยายบทบาทและโอกาสทางการเมืองของกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐอย่างกว้างขวางและรวดเร็วส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในข้าอำนาจนอกกลไกรัฐโดยตรง หรือม. ๆ กับการเข้าสู่อำนาจในศูนย์กลางของกลุ่มอำนาจฝ่ายสนับสนุนนั่นเอง ซึ่งเป็นพัฒนาการแบบก้าวหน้าของอำนาจกลุ่มนี้โดยช่องทางลัดกระทั่งได้กลายเป็นเชื้อประทุที่สำคัญต่อการขัดแย้งทางการเมือง ในขั้นแตกหักระหว่างข้าอำนาจหลัก ในลักษณะที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ต่อไป ซึ่งกลุ่มอำนาจดังกล่าวคือ กลุ่มที่เรียกว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของกลุ่มอำนาจวงนอก แม้จะไม่ได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อศูนย์กลางอำนาจรัฐและระบบการเมือง แต่การเกี่ยวโยงทางอำนาจระหว่างกลุ่มอำนาจวงนอกกับข้าอำนาจวงใน และศูนย์กลางอำนาจรัฐนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อ การขัดแย้งระหว่างข้าอำนาจวงในด้วยกันเอง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อศูนย์กลางอำนาจรัฐและระบบการเมือง

"เจ้าพ่อ" หรือ "มาเฟีย" ที่กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ?

ปรากฏการณ์หลักของการขัดแย้งทางการเมืองเกิดจาก การขัดแย้งระหว่างขั้วอำนาจหลักฝ่ายพรรคการเมืองและทหาร-ข้าราชการ ในการช่วงชิงความกำกวมและการสนับสนุนจากพันธมิตรกลุ่มเจ้าพ่อ นอกจากนี้ ยังเป็นการขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจเจ้าพ่อด้วยกันเองและการขัดแย้งภายในขั้วอำนาจหลักแต่ละฝ่ายเอง โดยเฉพาะในฝ่ายพรรคการเมืองด้วยกันเองที่พยายามช่วงชิงความสนับสนุนจากกลุ่มอำนาจเจ้าพ่อ สำหรับในขั้วอำนาจฝ่ายกลไกรัฐก็ได้มีความพยายามเข้าควบคุม เพื่อจัดการบทบาททางการเมืองของกลุ่มอำนาจเจ้าพ่อเสียใหม่ โดยเฉพาะการมุ่งหวังผลในการลดทอนบทบาทอำนาจทางการเมือง ในขั้วอำนาจฝ่ายพรรคการเมืองที่มีพลังเข้มแข็งอย่างรวดเร็ว จากการสนับสนุนของพันธมิตรกลุ่มอำนาจเจ้าพ่อ รวมทั้งช่วงชิงการควบคุมเพื่อจัดระเบียบเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรใหม่ด้วย *

7 เจ้าพ่อหรือมาเฟีย เป็นกลุ่มอำนาจที่รวมอยู่ในส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจทางการเมืองในระบบ ซึ่งพัฒนาการทางการเมืองของอำนาจกลุ่มนี้มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วและเข้าใกล้ศูนย์กลางอำนาจรัฐมากขึ้น โดยการเข้ามามีบทบาททางการเมืองทั้งโดยตรง และโดยอ้อม มีการสัมพันธ์เชื่อมโยงกับขั้วอำนาจหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะยุทธศาสตร์การเข้าสู่อำนาจทางการเมืองที่สำคัญ 2 รูปแบบ คือการเชื่อมโยงกับกลไกรัฐเพื่อแปรอำนาจการปฏิบัตินโยบายของเจ้าหน้าที่รัฐให้เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายตน และการเชื่อมโยงกับพรรคการเมือง โดยการสนับสนุนการเลือกตั้ง และการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคเพื่อเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจนโยบายของรัฐ ซึ่งเป็นการเข้ามามีบทบาทในศูนย์กลางอำนาจรัฐโดยตรง รายละเอียดใน สนธิ ล้มทองกุล "เจ้าพ่อ", ผู้จัดการ ปีที่ 5 ฉบับที่ 228 (15-21 เมษายน 2514) หน้า 1-2, 19-20.

* การยึดอำนาจรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) เมื่อ กุมภาพันธ์ 2534 ส่วนหนึ่งเป็นปรากฏการณ์ของการพยายามในฝ่ายกลไกรัฐเพื่อเข้าควบคุม และจำกัดบทบาททางการเมืองของกลุ่มอำนาจเจ้าพ่อ ซึ่งเห็นได้จากการดำเนินนโยบายปราบปรามเจ้าพ่ออย่างเข้มงวดภายหลังจากยึดอำนาจสำเร็จ

ภาวะการขัดแย้งดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อการบริหารตัวของระบบการเมืองโดยส่วนรวม เพื่อลดอำนาจระหว่างขั้วอำนาจของกลุ่มการเมืองในระบบการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตย โดยเฉพาะการปรับกลยุทธการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างขั้วอำนาจ เพื่อรักษาสถานภาพของสถาบันรัฐสภาในลักษณะที่ไม่ให้แปรรูป หรือยกระดับการพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางเดียวขององค์กรอำนาจรัฐสำหรับรองรับอำนาจการเมืองที่สามารถผูกขาด โดยขั้วอำนาจจากขั้วฝ่ายพรรคการเมืองที่เข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจรัฐ โดยช่องทาง การเลือกตั้ง ซึ่งเป็นเครือข่ายที่ยึดโยงกับเจ้าพ่อโดยตรงเพียงขั้วอำนาจเดียว

ทั้งนี้ เนื่องจากสถาบันรัฐสภา และการเลือกตั้งได้ขยายโอกาสอย่างสำคัญต่อกลุ่มอำนาจเจ้าพ่อ และผู้สมัครรับเลือกตั้งพรรคการเมืองที่กระจายอยู่ในท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ สามารถเข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจรัฐในส่วนกลางและสามารถขึ้นครองอำนาจและผลประโยชน์ของกองทัพ-ระบบราชการที่ตั้งศูนย์บัญชาการอยู่ในเมืองหลวง และส่งทอดอำนาจลงสู่ภูมิภาคและท้องถิ่นได้อย่างครอบคลุมไม่แตกต่างกัน จึงทำให้เจ้าพ่อซึ่งเป็นพันธมิตรชั้นในของพรรคการเมืองกลายเป็นศัตรูคู่แค้น และเผชิญหน้ากับกลุ่มอำนาจเดิมฝ่ายกลไกรัฐมากขึ้น ซึ่งเป็นสภาพที่ทหาร-ข้าราชการไม่สามารถยอมรับได้ และขั้วอำนาจระหว่างพรรคการเมืองและกลไกรัฐประนีประนอมกันไม่ได้อีกต่อไป จำเป็นต้องปรับสภาพการจัดระเบียบของโครงสร้างอำนาจ ทั้งนี้เพราะลักษณะดังกล่าว อาจส่งผลในระยะยาวต่อแนวโน้มทางการเมืองที่เคลื่อนไหวในลักษณะเส้นตรงทางเดียวมากขึ้น ซึ่งก่อประโยชน์โดยตรงต่อพรรคการเมืองและกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐแทนที่จะเคลื่อนไหวในลักษณะเส้นขนาน-สองทิศทาง ซึ่งฝ่ายกลไกรัฐยังคงดำรงอำนาจทางการเมืองและรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของฝ่ายตนไว้ได้

2. สมมติฐาน

เจ้าพ่อเป็นเสี้ยวหนึ่งของกลไกทางการเมือง ที่แทรกตัวเข้ามามีบทบาทในการแสวงอำนาจทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในข้อต่อของการผันแปรระหว่างระบบอุปถัมภ์และระบบแข่งขันของระบบการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตย

บทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อ เป็นเวทีหนึ่งของการต่อสู้แข่งขันทางอำนาจระหว่างกลไกรัฐ และสถาบันทางการเมืองที่ไม่มีจุดจบในตัวเอง ส่งผลให้เกิดการต่อเนื่องของระบอบกึ่งประชาธิปไตย ซึ่งเป็นกลไกครอบงำใหม่ทางการเมืองที่ทำให้ทั้งกลไกรัฐ และสถาบันทางการเมือง สามารถแบ่งสรรอำนาจทางการเมืองร่วมกัน โดยที่เจ้าพ่อสามารถเข้าผูกพันสัมพันธ์ร่วมกันได้ทั้งฝ่ายกลไกรัฐและสถาบันทางการเมือง

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ และรูปแบบของการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของเจ้าพ่อ
2. เพื่อศึกษาลักษณะการจัดองค์กรทางการเมืองของเจ้าพ่อ และบทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อ ในฐานะที่เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มอำนาจรัฐกับกลุ่มอำนาจทางการเมือง
3. เพื่อศึกษาถึงลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบการเมืองไทย ในแต่ละช่วงเวลาที่เป็นทั้งข้อจำกัด และสิ่งอำนวยความสะดวกในการแสวงหาอำนาจทางการเมืองของเจ้าพ่อ
4. เพื่อพัฒนารอบการศึกษาลักษณะพัฒนาการเมือง โดยมุ่งเน้นที่แบบแผนของขบวนการสัมพันธ์ และการเชื่อมโยงทางอำนาจรูปแบบต่าง ๆ ระหว่างกลุ่มอำนาจทางการเมืองที่หลากหลายในระบบการเมือง
5. เพื่อศึกษาและเข้าใจลักษณะพลวัตรของระบบการเมือง โดยกรอบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างโครงสร้างสถาบันทางการเมืองกับองค์ประกอบแวดล้อมของกลุ่ม และองค์กรอำนาจทางการเมือง
6. เพื่อศึกษาและเข้าใจการสัมพันธ์-เชื่อมโยง การถ่ายเท - แปรเปลี่ยน การคลี่คลาย-เปลี่ยนผ่าน และการสถาปนาองค์กรอำนาจทางการเมืองระหว่างกลุ่มอำนาจในระบบการเมือง
7. เพื่อศึกษาและเข้าใจสภาวะการดำรงอยู่ และลักษณะพัฒนาการทางสถาบันของระบอบการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตย
8. เพื่อแสวงหา และสร้างกรอบการอธิบายลักษณะพลวัตรทางการเมืองของไทย ที่ครอบคลุมทั้งระบบ ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค

4. วิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์พรรณนา (descriptive analysis) อาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และเอกสารทั้งขั้นต้นและขั้นสองทุกประเภท

เน้นการศึกษาจากวรรณกรรมทางการเมืองโดยการวิเคราะห์และตีความจากเอกสารในลักษณะของการพิสูจน์และสนับสนุนกรอบความคิดหลัก ๆ ที่มุ่งเสนอในงานวิจัย

5. ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาการเมืองไทยช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.2475 โดยเน้นช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ.2516 จนถึงปัจจุบัน

ศึกษาการเมืองทั้งระบบ ครอบคลุมถึงในส่วนของโครงสร้างสถาบัน องค์กรอำนาจ กลุ่มอำนาจ ภาวะผู้นำ พฤติกรรม วัฒนธรรม และกระบวนการทางการเมือง

ศึกษาเน้นในเชิงพลวัตเกี่ยวข้องกับแบบแผนของยุทธศาสตร์การต่อสู้ - แข่งขันทางการเมืองระหว่างกลุ่มอำนาจ แบบแผนการสัมพันธ์เชื่อมโยงทางอำนาจระหว่างกลุ่มการเมืองและภาวะไร้เสถียรของการประสานตัวและการแตกตัวระหว่างอำนาจรัฐ และอำนาจการเมือง ทั้งนี้โดยผนวกเอาบทบาทเด่นของกลุ่มอำนาจ ที่เรียกว่าเจ้าพ่อ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการของการสัมพันธ์-เชื่อมโยงทางอำนาจ และการกระตุ้นปฏิกริยาการประสานตัวและการแตกตัวระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง

แสวงหาข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะพัฒนาการทางการเมืองในช่วงระหว่าง พ.ศ.2516 ถึงปัจจุบัน ภายใต้กรอบสมมติฐานที่ว่า ลักษณะพัฒนาการทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นพัฒนาการของการสถาปนาความเป็นสถาบันของระบอบการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตย และหรือในอีกด้านหนึ่งยังเป็นการจุกขนวนต่อไปสู่การตั้งคำถามต่อเนื่องจาก พัฒนาการทางการเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตยนั้น เป็นเพียงระยะเปลี่ยนผ่านทางการเมืองที่มีศักยภาพในการผันไปสู่อะบอบ

ประชาธิปไตยในอนาคตต่อไปได้หรือไม่ เพียงใด โดยเงื่อนไขและหรือปัจจัยเกื้อกูลอะไรบ้าง หรือว่าความเป็นสถาบันของระบอบกึ่งประชาธิปไตยนั้นได้กลายเป็นปรากฏการณ์ และหรือได้เป็นเครื่องมือการกลืนกลายจนไม่อาจฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยให้เติบโตต่อไปได้ในอนาคต

6. ประโยชน์ที่จะได้รับ

พัฒนารอบการศึกษาการเมืองไทย ให้สามารถอธิบายระบบการเมืองได้ครอบคลุมครบถ้วนในทางกว้าง ลึกซึ้ง-รัดกุมในทางลึก และมีกรอบการอธิบายแบบพลวัตรทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ปัจจัยและองค์ประกอบสำคัญของระบบการเมืองในภาพรวมได้ครบถ้วนทั้งระบบ รวมทั้ง พัฒนาความเข้าใจในการคาดการณ์และตอบคำถามใหม่ ๆ ในปัญหาพัฒนาการทางการเมืองของไทยในอนาคตได้

7. ข้อพิจารณาเบื้องต้นเกี่ยวกับนิยาม "เจ้าพ่อ"

7.1 นิยามทั่วไป ในงานเขียนร่วมสมัยทั่วไปหลายประเภทได้แก่นิยายประกอบสารคดี เช่น เดอะกอดฟาเธอร์ ที่ประพันธ์โดย มาริโอ วูซ อัลคาเบน หรือเจ้าพ่อ-มาเฟียปล้นชาติ ที่แปลโดย ทวีป วรติลก ตีพิมพ์ในมติชนสุดสัปดาห์ ซึ่งสะท้อนเจ้าพ่อในสังคมอเมริกัน หรือในบทความวิจารณ์สังคม-การเมืองไทย เรื่องคณะปฏิวัติ : เล็งเข้าไปที่เจ้าพ่อ โดยนักคอมมิวนิสต์ชาวตะวันตกชื่อ ร็อดนีย์ ทาสเกอร์ และ พอล แชนด์ลีย์ ตีพิมพ์ในนิตยสารพาร์ฮิสเทอร์น ฮีโรนิมิควิว (ฉบับวันที่ 18 เมษายน 2534) หรือในรายงานทางวิชาการ เรื่อง Note on The Changing Implications of Political Killing in Modern Thailand โดย Benedict Anderson ซึ่งเสนอในที่ประชุมทางวิชาการที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย (เมื่อ กรกฎาคม 2530) หรือในบทความทางวิชาการ เรื่อง เจ้าพ่อ : กาเนิดและดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ โดย สนธิ ลิ่มทองกุล ตีพิมพ์ในสมุดสังคมศาสตร์ (ปีที่ 12 ฉบับที่ 6-7 มกราคม - กรกฎาคม 2534) ซึ่งเป็นบทวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์การเมืองของไทย หรือในนิยามของกระทรวงมหาดไทย โดยคณะกรรมการพิจารณาหามาตรการเพื่อใช้กับผู้ถืออิทธิพลหรือเจ้าพ่อ ซึ่งได้ระบุไว้เป็นประเด็นเพื่อพิจารณา 3 ประการ คือ (1) ผู้ที่ลงมือกระทำด้วยตัวเอง หรือจ้างวานให้ผู้อื่นกระทำความผิดกฎหมายเป็นปกติธุระค่อนข้างรุนแรงเป็นอันตรายอย่าง

ร้ายแรงไม่ใช่ความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ (2) บุคคลผู้ประกอบอาชีพไม่สุจริตเป็นนิจศีล มีลักษณะ เป็นแก๊งหรือก๊วน (3) ผู้มีอิทธิพลที่มักจะมีมือปืนหรือลูกน้องติดตามอยู่ตลอดเวลา

โดยแนวคิด เนื้อหาสาระ ศัพท์แสง และคำสำคัญในบรรดางานเขียนข้างต้น พบว่า มีจุดร่วมทั่วไปที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นความเห็นความเข้าใจที่สอดคล้องต้องกันเกี่ยวกับนิยามของ คำว่า เจ้าพ่อ โดยสรุป คือ กลุ่มบุคคลที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ มีอิทธิพลทางการเมืองและ ราชการ ดำรงอยู่นอกเหนือกฎหมาย และมีการใช้ความรุนแรงโดยที่พื้นฐานดั้งเดิมทางสังคม- การเมืองแล้ว คนกลุ่มนี้อาจไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือทางราชการ หากแต่มีลักษณะ ร่วมที่เป็นจุดเด่นในสถานภาพทางเศรษฐกิจที่มั่งคั่ง เป็นพื้นฐานสำคัญ

ในความหมายทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า คำว่า เจ้าพ่อ นั้นเป็นภาษาที่ใช้สื่อความหมาย เป็นลักษณะทั่วไปที่ทางราชการ นักวิชาการ นักประพันธ์ นักหนังสือพิมพ์ และประชาชนที่มีเจตนา สื่อสารให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน ส่วนความแตกต่างอาจผันแปรตามวิธีการศึกษา การนำเสนอจุด เน้น พื้นฐานทางความรู้ วัตถุประสงค์และเป้าหมายในการใช้งาน

จากนิยามความหมายทั่วไปดังกล่าว เห็นได้ว่า คนที่ถูกเรียกขานว่าเจ้าพ่อนั้นไม่ได้ ระบุเจาะจงว่าเป็นผู้มีสถานภาพและพื้นฐานทางสังคมอย่างไรไม่ว่าคุณสมบัติทางการศึกษา ศาสนา เชื้อชาติ เพศ วัย อาชีพ ตำแหน่ง สังเกต แต่โดยความนิยมเอียงแล้วเป็นสาระที่เกี่ยวกับแง่มุมของพฤติกรรมเชิงอำนาจ ได้แก่ อำนาจที่ไม่เป็นทางการ นำเข้าอำนาจโดยตำแหน่งหน้าที่แต่ มักจะเรียกว่าอิทธิพล ซึ่งมีความครอบคลุมทั้งอิทธิพลทางเศรษฐกิจ การเมือง ราชการ กฎหมาย และการใช้ความรุนแรง รวมอยู่ในคนที่ถูกเรียกว่า เจ้าพ่อ ซึ่งโดยนัยดังกล่าวผู้ที่เป็นเจ้าพ่อ ตาม ความหมายนี้ น่าจะเป็นบุคคลที่เป็นแหล่งรวมอำนาจ-อิทธิพล ทางเศรษฐกิจ การเมือง ราชการ กฎหมาย และการใช้ความรุนแรงอยู่ในกลไกเดียวกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นจอมจักรพรรดิ 3 บัลลังศ์(อำนาจเศรษฐกิจ อำนาจการเมือง อำนาจรัฐ)โดยที่ไม่จำเป็นต้องถูกจำกัดโดยตำแหน่ง สถานภาพที่กำหนดโดยเฉพาะเจาะจงเพียงด้านหนึ่งด้านใดโดยตรง อาจจะเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมือง ทางราชการ เศรษฐกิจหรือทางสังคม มีอำนาจตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้ แต่โดย ข้อเท็จจริง บุคคลดังกล่าวสามารถมี แสวงหา และใช้อำนาจ-อิทธิพลดังกล่าวได้อาจจะเล็กน้อย หรือใช้ด้านใดเป็นเครื่องมือ-วิธีการหรือเป็นเป้าหมาย ก็ขึ้นกับความต้องการ ทางเลือกและข้อ

จำกัดของแต่ละบุคคล แต่โดยกระบวนการแล้ว เจ้าพ่อสามารถใช้วิธีการเชื่อมโยง ด้ายเท แลก เปลี่ยน แสวงหา ครอบครอง และแปรสภาพอำนาจ-อิทธิพลดังกล่าวร่วมกันได้ ไม่ว่าทางการ เมือง ราชการ เศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม และความรุนแรง เพราะฉะนั้นจึงไม่มีขีดจำกัดที่จำกัด ว่า เจ้าพ่อจะมีการเปลี่ยนแปลง หรือเคลื่อนไหวทางด้านสถานภาพไม่ได้ ไม่ว่าสถานภาพทาง เศรษฐกิจการเมือง ราชการ และสังคม ส่วนจะโดยวิธีการอย่างไรนั้นจะได้ศึกษาในรายละเอียดต่อไป

7.2 นิยามเฉพาะ

ก. แง่กฎหมายและสิทธิมนุษยชน ในทางกฎหมายยังไม่มีประมวลกฎหมาย ชาติที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อบังคับใช้กับเจ้าพ่อโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม โดยพฤติการณ์ของผู้มีอำนาจ - อิทธิพล ดังที่เรียกว่าเจ้าพ่อนั้น มีความสลับซับซ้อนเกินกว่าที่จะบังคับใช้โดยกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า อำนาจ-อิทธิพล โดยตัวมันเองนอกจากไม่ใช่สิ่งที่ผิดกฎหมายหรือสิ่งเลวร้ายในสังคม แล้ว ยังเป็นสิ่งที่สถิตยอยู่ในสถาบันของรัฐ องค์กรและตัวบุคคลที่ดำรงอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งไป และใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง การบริหาร และการปกครองในองค์กรทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ไปจนถึงสังคม-การเมืองระดับชาติ และการเมืองโลก

ความพยายามของหน่วยงานรัฐที่จะหาคำจำกัดความเพื่อกำหนดมาตรฐาน การปราบปรามแก้ไขปัญหাজ้าพ่อ หรือผู้มีอำนาจ-อิทธิพล โดยเครื่องมือทางกฎหมายนั้น นับเป็น สิ่งที่ส่อแหลมต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นความละเอียดอ่อนที่จะต้องมีการพิจารณาให้ลึกซึ้ง ยิ่งกว่าที่จะระบุเพียงคำจำกัดว่าเจ้าพ่อคือใครบ้างเท่านั้น การออกกฎหมายมาบังคับใช้ในเชิงลงโทษหรือห้าม หรือควบคุมป้องกันมิให้บุคคลมี แสวงหา หรือครอบครองอำนาจ-อิทธิพล จึงเป็น แนวคิดที่จำเป็นต้องทบทวนแก้ไข

ในทางปฏิบัติ บรรดากฎหมายที่มีอยู่ไม่ว่าประมวลกฎหมายอาญา หรือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บังคับใช้กับบุคคลทั่วไปนั้น ถ้าหากผู้ซึ่งกฎหมายสามารถบังคับใช้ ให้ถูกต้องเป็นธรรม สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กฎหมายและนำมาเลือกปฏิบัติแล้วย่อมจะทำให้บุคคลเหล่านั้น เข้ามกกันทางกฎหมายได้เองโดยปริยาย ไม่มีใครมีความแตกต่างกันภายใต้กฎหมาย

อย่างไรก็ดี กลุ่มบุคคลที่ถูกเรียกว่าเจ้าพ่อ นั้น หากพิจารณาในแง่กฎหมายแล้ว มีแนวโน้มเอียงทางพฤติกรรมที่มักจะดำรงอยู่ "นอก-เหนือกฎหมาย" กล่าวคือคำว่า "นอกกฎหมาย" นั้นถือเป็นสิ่งที่ไม่อยู่ในข่ายบังคับของกฎหมาย หรือ ไม่มีกฎหมายที่จะบังคับใช้ได้ ส่วนคำว่า "เหนือกฎหมาย" นั้น ถือเป็นสิ่งที่กฎหมายที่มีอยู่บังคับใช้ไม่ได้ เมื่อรวมความแล้วจึงเป็นบุคคลที่ลอยตัวอยู่นอก - เหนือกฎหมาย ขณะเดียวกัน ในความเป็นจริงก็ไม่ได้หมายความว่า พฤติกรรมดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายเสมอไป เช่นเดียวกับวิธีการเสี่ยงภาษีที่กฎหมายไม่สามารถลงโทษหรือระบุนความผิดกับการกระทำดังกล่าวได้ เพราะโดยข้อเท็จจริงแล้ว เจ้าพ่ออาจจะไม่ใช่ผู้รักษาหรือเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายเอง ดังนั้น การที่กฎหมายไม่บังคับใช้กับบุคคลดังกล่าวย่อมไม่อาจรวมความว่า เขากระทำผิดกฎหมายด้วย

ข้อพิจารณาสำหรับการนิยามเจ้าพ่อในแง่มุมมองทางกฎหมายจึงน่าจะจำกัดกรอบอยู่เฉพาะในข่ายที่เรียกว่า "ผู้มีพฤติกรรมนอก-เหนือกฎหมาย มากกว่าผู้กระทำผิดกฎหมาย" กล่าวคือเขาอาจสามารถใช้อำนาจ-อิทธิพลโดยอาศัยเครื่องมือทางการใช้ความรุนแรงเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ โดยที่กรณีดังกล่าวไม่สามารถกำกับควบคุมได้โดยกลไกทางกฎหมายที่ว่าด้วยการใช้อำนาจ-อิทธิพลของบุคคลได้โดยตรง ทั้งนี้ เพราะกระบวนการสร้างและใช้อำนาจ-อิทธิพลของเจ้าพ่อ นั้น เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน เครือข่าย และวิธีการที่ซับซ้อนแยะยลมากกว่าการใช้กำลังอำนาจโดยทั่วไป ซึ่งหากพิจารณาตามเงื่อนไขดังกล่าวแล้ว การใช้กฎหมายเพื่อเป็นเครื่องมือควบคุม-ลงโทษผู้มีอำนาจ-อิทธิพล จึงไม่น่าจะเป็นแนวคิดที่เหมาะสมทางปฏิบัติ

แม้ว่าการเป็นผู้มีอำนาจ-อิทธิพลของเจ้าพ่อจะไม่ใช่เป็นสิ่งที่ตัดสินได้ว่า เป็นเรื่องที่ถูก-ผิดกฎหมายก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากระบวนการสร้างและการใช้อำนาจ-อิทธิพลของเจ้าพ่อ นั้น จะเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมายเสมอไป การกระทำผิดกฎหมายของเจ้าพ่ออาจจะไม่ต้องรับผิดหรือรับโทษได้ ถ้าหากสามารถใช้อำนาจ-อิทธิพล เหนือ ผู้มีอำนาจ-หน้าที่ในการรักษาหรือใช้กฎหมายให้ละเว้นการบังคับใช้กับตนได้ ทั้งนี้ เพราะเจ้าพ่อไม่ได้เป็นผู้บังคับใช้กฎหมายเพื่อตัดสินความผิดและลงโทษตัวเอง โดยพฤติกรรมดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า เจ้าพ่อเป็นผู้ที่จัดอยู่ในข่ายที่ดำรงอยู่นอก-เหนือกฎหมาย ตามข้ออธิบายดังกล่าวข้างต้น

ข. แงอำนาจ-อิทธิพลและบารมี อำนาจ-อิทธิพล (power-influence) ตามความหมายทางวิชารัฐศาสตร์ที่นิยามโดย ลาสเวล และ ดาห์ล หรือคนอื่น ๆ มีความหมายคาบเกี่ยวระหว่างอำนาจที่เกิดจากการใช้กำลัง เป็นที่แรงจากการกระทำทางวัตถุ-ร่างกาย (physical power) และอำนาจที่เกิดจากการโน้มน้าวชักจูง (persuasion power) ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องมือ หรือวิธีการนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายให้เกิดการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดของผู้ใช้อำนาจ-อิทธิพล ซึ่งอำนาจ-อิทธิพล ดังกล่าวอาจเป็นอำนาจตามกฎหมายหรือตำแหน่งหน้าที่ซึ่งเรียกว่า authority หรือไม่ใช่อำนาจตามกฎหมาย แต่เป็นพลังอำนาจอื่น ๆ ได้แก่ อำนาจบารมีของความเป็นผู้นำที่เรียกว่า leadership หรือ charisma หรือ อำนาจบีบบังคับ กดดันที่เรียกว่า force หรือ coercion หรืออำนาจครอบงำที่เรียกว่า dominant power หรืออำนาจเสน่ห์ที่เรียกว่า attractive power ฯลฯ เป็นต้น

ในแง่ปฏิบัติการสร้างและใช้อำนาจดังกล่าว ทั้งทางการเมือง สังคม และทั่วไป มีคุณสมบัติ 2 ประการ คือ (1) อำนาจที่ได้รับการยอมรับ (legitimacy) กับ (2) อำนาจที่ไม่ได้รับการยอมรับ (illegitimacy) ซึ่งการยอมรับหรือไม่ยอมรับนั้นอาจกำหนดโดย กฎเกณฑ์ทางกฎหมาย วิธีการ กระบวนการ ความเชื่อ ข้อมูล-ข่าวสาร หรือชนบประเพณี⁸

โดยนัยดังกล่าว อำนาจจึงมีคุณสมบัติเสมือนเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมายอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นเครื่องมือเอกประสงค์ที่สามารถใช้ในการบรรลุเป้าหมายหลาย ๆ อย่างก็ได้ไม่ว่าเป้าหมายทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ก็ตามสำหรับเจ้าพ่อเป็นบุคคลที่มี และสามารถใช้อำนาจ-อิทธิพลดังกล่าวได้อย่างค่อนข้างครอบคลุมโดยที่ไม่ต้องถูกจำกัดโดยการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับอำนาจอิทธิพลใน Harold D. Lasswell and Abraham Kaplan, Power and Society. (New Haven : Yale University Press, 1950) ใน Robert A. Dahl, Modern Political Analysis. (N. J. : Prentice Hall, Inc., 1970) ใน Robert A. Dahl. "The Concept of Power," behavioral Science. 2 (1957) และใน William A. Gamson, Power and Discontent. (Homewood, Ill., : The Dorsey Press, 1968).

คารองตำแหน่ง หรือมีหน้าที่อย่างหนึ่งอย่างใด และจะต้องใช้อำนาจเฉพาะภายในขอบเขตของ-
ตำแหน่งหน้าที่นั้นเท่านั้น หากแต่สามารถใช้ได้โดยกว้างขวางและหลายมิติ ดังเคยปรากฏว่า
บุคคลที่สื่อมวลชนเรียกว่าเจ้าพ่อหรือผู้มีอิทธิพลนั้น บางทีก็มีผู้เรียกว่าเขาเป็นผู้มีบารมี* เจ้าพ่อ
จึงเป็นบุคคลที่มีแนวโน้มทางที่เป็นผู้มีและใช้อำนาจ-อิทธิพล ได้ค่อนข้างกว้างขวางและหลาย
วัตถุประสงค์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนที่มีอำนาจ-อิทธิพลจะเป็นเจ้าพ่อทั้งหมด

นัยของคุณสมบัติทางอำนาจ-อิทธิพลที่เรียกว่า การยอมรับ หรือความ
ชอบธรรมก็เช่นเดียวกัน หากพิจารณาในแง่กระบวนการสร้าง การครอบครองและการใช้อำนาจ-
อิทธิพล ตามที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็ไม่อาจจะรู้อย่างชัดเจนเพียงทางเดียวว่า เป็นอำนาจที่ไม่
ชอบธรรมหรือชอบธรรม ซึ่งบางมิติอาจขัดหรือสอดคล้องกันก็ได้ เช่นในกระบวนการสร้างอำนาจ-
อิทธิพล อาจจะไม่ชอบธรรม แต่การใช้อาจมีความชอบธรรมก็ได้หรือการใช้อำนาจไม่ชอบธรรม
แต่เมื่อบรรลุเป้าหมายจากการใช้อำนาจแล้วกลายเป็นสิ่งที่ชอบธรรมและยอมรับก็ได้

ข้อพิจารณาสำหรับประเด็นดังกล่าว การนิยามเจ้าพ่อในแง่อำนาจ-
อิทธิพล จึงน่าจะคำนึงในจุดเน้น เฉพาะการเป็นผู้ที่มีและใช้อำนาจ-อิทธิพลหลาย ๆ ด้าน ได้
อย่างกว้างขวางโดยไม่ถูกจำกัดในตำแหน่ง-หน้าที่มากกว่า ประเด็นเรื่องความชอบธรรม หรือ
ไม่ชอบธรรมซึ่งมีความสำคัญในระดับรอง ทั้งนี้ เพราะอำนาจ-อิทธิพล ไม่มีคุณสมบัติที่ผูกยึดกับมิติ
ทางกฎหมายหรือขั้นตอนของการยอมรับเสมอไป อาจมีการถ่ายเท แลกเปลี่ยน อ้างอิง ส่งผ่าน
และสืบทอดได้ ไม่จำเป็นว่าหากเจ้าพ่อจะใช้อำนาจทางตำแหน่ง-หน้าที่แล้วจะต้องเข้าดำรงตำ-
แหน่งนั้น ๆ เสียก่อน และขอบข่ายอำนาจจะจำกัดตามตำแหน่ง-หน้าที่นั้นแต่อย่างใด ตัวอย่าง
เช่น นาย ก. ซึ่งเป็นเจ้าพ่อ อาจใช้อำนาจ-อิทธิพลเหนือตำรวจ ทหาร เจ้าหน้าที่ พ่อค้า-ธุรกิจ
นักการเมือง ครู นายธนาคาร ได้โดยที่ นาย ก. ไม่ต้องเข้าดำรงทุกตำแหน่ง ซึ่งเป็นการใช้
อำนาจ-อิทธิพลในเชิงของการครอบงำ แลกเปลี่ยน อ้างอิง ถ่ายเท บารมี บังคับ เล่นหา ไร่
น้ำว ฯลฯ ก็ได้

* กรณีที่ นายสมชาย คุณปลื้ม นายกเทศมนตรีตำบลแสนสุข จังหวัดชลบุรีซึ่ง นัก
หนังสือพิมพ์ตั้งสมญานามว่า เจ้าพ่อภาคตะวันออกหรือผู้มีอิทธิพล ขณะที่ พลเอกสุนทร คงสมพงษ์
ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และประธานคณะกรรมการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ เรียกว่าเป็นผู้มีบารมี

ค. แรงกระบวนกรการสร้างอำนาจและความรุนแรง ยอมรับกันเป็นการทั่วไปแล้วว่า อำนาจเป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมายสำหรับการบรรลุหรือตอบสนองต่อเงื่อนไข การอยู่รอดของมนุษย์ในสังคม ไม่ว่าในมิติของแข่งขัน การขัดแย้ง การร่วมมือ การสร้างสรรค์หรือการทำลายในทางธรรมอาจมีศรัทธาเป็นอำนาจ ทางเศรษฐกิจอาจมีเงินเป็นอำนาจ ทางการเมืองอาจมีฐานเสียงสนับสนุนหรือความนิยมเป็นอำนาจ ทางสังคมอาจมีสันติหรือกราดกราดภาพเป็นอำนาจ สงครามอาจมีอาวุธเป็นอำนาจ

กระบวนการสร้างอำนาจจึงเป็นกรรมวิธีการก่อกำเนิดและการเติบโตของศักยภาพอันเป็นปัจจัยหลักสำหรับแนวทางและเป้าหมายนั้น ๆ ดังเช่น ศักยภาพอันเป็นปัจจัยหลักสำหรับแนวทางและเป้าหมายทางเศรษฐกิจก็คือ กระบวนการสร้างอำนาจทางการเงิน หรือเป้าหมายในทางการเมือง ก็คือ กระบวนการสร้างอำนาจการสนับสนุน หรือเป้าหมายทางสังคมก็คือ กระบวนการสร้างอำนาจของการมีความสงบสันติ

การที่เจ้าพ่อเป็นบุคคลที่มีอำนาจ-อิทธิพล และสามารถใช้อำนาจ-อิทธิพลได้ค่อนข้างกว้างขวาง และในหลายวัตถุประสงค์นั้น จึงไม่ได้หมายความว่ากระบวนการสร้าง-อำนาจของเจ้าพ่อนั้น จะต้องอาศัยวิธีการใช้ความรุนแรง เพียงด้านเดียวหรือมุ่งเจาะจงที่จะบรรลุเป้าหมายเพียงอำนาจด้านเดียวหรือทุกด้านเสมอไป แต่อาจสร้างหรือใช้อำนาจของเป้าหมายหนึ่งเพื่อเป็นเครื่องมือบรรลุอีกเป้าหมายหนึ่งก็ได้ โดยนัยดังกล่าว กระบวนการสร้างอำนาจของเจ้าพ่อ จึงเป็นคู่ขนานกันกับแนวทางการบรรลุเป้าหมายอำนาจเช่นกัน กล่าวคือ ใน การบรรลุอีกเป้าหมายหนึ่ง อาจจำเป็นต้องอาศัยวิธีการของความรุนแรง ขณะที่แนวทางการบรรลุอีกเป้าหมายหนึ่ง อาจดำเนินโดยวิธีการของกลไกตลาดที่เป็นการแข่งขันตามปกติ และมีกฎเกณฑ์กติการองรับก็ได้ ตัวอย่างเช่น แนวทางการบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เจ้าพ่ออาจจะกำจัดคู่แข่งทางการค้าเพื่อผูกขาดโดยใช้กำลังที่รุนแรง ขณะที่การบรรลุเป้าหมายอำนาจทางการเมืองของเจ้าพ่อ อาจดำเนินตามแนวทางของการแข่งขันที่ถูกต้องตามกติกาของกระบวนการเลือกตั้งในระบบรัฐสภา โดยอาศัยเครื่องมือทางอำนาจเศรษฐกิจที่ได้มาด้วยวิธีการใช้ความรุนแรงก็ได้

ดังนั้น กระบวนการสร้างอำนาจของเจ้าพ่อ ไม่ได้หมายความว่า จะมีจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายที่การใช้ความรุนแรงเท่านั้น แต่มีข้อพิจารณาที่สำคัญคือความซับซ้อนของ

กระบวนการสร้างอำนาจ เป็นคุณสมบัติเด่นอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นที่เจ้าพ่อจะต้อง
 สานข่ายใยของอำนาจหลาย ๆ ด้านให้เกื้อกูลกัน ทั้งอำนาจเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ธรรม
 และสงคราม โดยเฉพาะความจำเป็นในการแลกเปลี่ยนและทดแทนกันระหว่างวิธีการและเข้า-
 หมาย เช่นเจ้าพ่ออาจจะไม่สามารถแสวงหาหรือบรรลุเป้าหมายทางการเมืองได้ หากไม่มีเครื่อง
 มือสนับสนุนจากฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือเจ้าพ่ออาจบรรลุเป้าหมายอำนาจทางการเมืองและ
 เศรษฐกิจ แต่ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ในสังคมถ้าหากมีแต่ภาวะสงครามและการขัดแย้งแข่งขัน โดยที่
 ไม่มีภาวะภราดรภาพหรือข้อตกลงในหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติหรืออาจเป็นผู้มั่งคั่งทางเศรษฐกิจ
 แต่สังคมไม่ยอมรับในเกียรติ ฯลฯ เป็นต้น ดังนั้นการที่เจ้าพ่อจะสามารถมีและใช้อำนาจ-อิทธิพล
 เพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างได้ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างอำ-
 นาจที่ซับซ้อนด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ เพื่อการแลกเปลี่ยน ด้ายเท ชား และทดแทนกันระหว่างปัจจัย
 ต่าง ๆ อันเป็นเงื่อนไขของความอยู่รอด ข้อจำกัดและทางเลือก ซึ่งความไม่เอียงที่สำคัญก็คือ
 การเข้าสู่วิถีทางการเมือง นั่นเอง

ง. แง่สังคมวิทยาและการประสานประโยชน์ การเปิดกว้างทางสังคมการ
 เมืองและเศรษฐกิจ มักเป็นปรากฏการณ์ที่ควบคู่ไปกับการเลื่อนชั้นและการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้น
 ในสังคมที่พัฒนาแล้ว มีวิวัฒนาการของการจัดระเบียบที่มั่นคงมีกลไกสถาบันและกติการองรับ และ
 บังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงชนชั้นทางสังคมย่อมเป็นไปตามครรลอง
 ของกติกาโดยราบรื่น มีการจัดสรรผลประโยชน์ทางสังคมที่เป็นธรรม

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 การเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด การจัดระเบียบโครงสร้างสถาบัน
 และกติกาขาดความแน่นอน ย่อมเปิดโอกาสและช่องทางที่เป็นช่องทางกฎหมายและความแตก
 ต่างหลอมน้ำระหว่างกลุ่มชน และชนชั้นทางสังคม มีการละเมิดสิทธิ-ประโยชน์ เอาไว้เอา
 เปรียบ และแสวงประโยชน์ โดยมีขอบทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมเกิดขึ้นใน
 ระหว่างกลุ่มชน-ชนชั้น ก่อให้เกิดความขัดแย้ง-แตกแยกทางสังคม โดยเฉพาะการไม่สามารถ
 ประสานประโยชน์กันได้ในระหว่างกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจในกองทัพ และระบอบราชการกับชนชั้นนำ

ทางชนชั้นในระบบสังคมและเศรษฐกิจ⁹ โดยอาศัยกลไกสถาบันหรือองค์กรที่จัดตั้ง และมีอำนาจตามกฎหมาย

การก้าวถ่ายแทรกแซง และแสวงประโยชน์ระหว่างกลุ่มชนชั้นทางสังคมที่ไม่เป็นธรรมเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการเบี่ยงเบนทางสังคม ไม่ว่าในด้านกติกากฎและกลไกสถาบันนอก-เหนือกฎหมาย ซึ่งเป็นผลมาจากการผสมผสานระหว่าง ตัวแปรทางด้านการจัดระเบียบทางสังคม กฎหมาย โครงสร้าง สถาบัน วัฒนธรรม การไม่สามารถประสานประโยชน์ร่วมกันได้ตามครรลองของกติกากฎ การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชน-ชนชั้น และการขยายตัวทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่ขาดระเบียบแบบแผน

การครอบงำการแทรกซึมทางวัฒนธรรม และการถ่ายเท-ลอกเลียนวิธีชีวิตร่วมกันระหว่างกลุ่มชน-ชนชั้น ก็นับเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความขัดแย้ง-แข่งขัน และการช่วงชิงอำนาจ-ผลประโยชน์ร่วม โดยเฉพาะผลประโยชน์ร่วมระหว่างกลุ่มชนชั้นทางอำนาจในระบบราชการและกลุ่มชนชั้นทางชนชั้นในระบบสังคม-เศรษฐกิจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹ บรรดुरายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองและสัมพันธภาพทางอำนาจใหม่ ใน เสน่ห์ จามริก, การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529) หน้า 351.

สังคมไทย ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น^{๑๐}ทางอำนาจและชนชั้น^{๑๑}ทางชนชั้นเป็นความสัมพันธ์ที่สับสน และมีปัญหาในการประสานประโยชน์^{๑๒} มีการขัดแย้ง แยกแยะครอบงำ-แทรกซึมและถ่ายเท-ลอกเลียนกันระหว่างวัฒนธรรมแบบกบฏผี กับวัฒนธรรมแบบศักดินา

การขยายบทบาททางการพาณิชย์ การศึกษา การบริโภคสินค้า บริหาร การ ศิลปะ เงินตรา และตำแหน่งได้กลายเป็นเครื่องมือของการสื่อ หรือสะพานเชื่อมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตระหว่างกลุ่มชนชั้น^{๑๓}ทางอำนาจในระบบราชการ และกลุ่มชนชั้น^{๑๔}ทางชนชั้นในสังคม-เศรษฐกิจ การเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมร่วมกันดังกล่าว โดยเฉพาะปัญหาความสัมพันธ์ที่สับสน และปัญหาการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มชน ส่งผลกระทบต่อการจัดแย้งในลักษณะที่ก่อให้เกิดการผูกขาดอำนาจทางการเมือง และการผูกขาดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจขึ้นในเฉพาะกลุ่มชนที่สามารถประสานประโยชน์กันได้ ขณะที่กลุ่มชนที่อยู่ภายนอกตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบ ถูกแสวงประโยชน์และการหลอกลวง ต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอด โดยทางเลือกที่กำหนดขึ้นตามศักยภาพ

¹⁰ งานศึกษาทางประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจ เกี่ยวกับพัฒนาการของทุนและศักดินาไทยสะท้อนภาพความสับสนของความสัมพันธ์ในลักษณะที่กลุ่มชนชั้นทั้ง 2 ฝ่าย มีพัฒนาการของความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ทั้งในด้านการจัดแย้ง แข่งขัน ร่วมมือ การช่วงชิงและประสานประโยชน์-อำนาจกัน รวมถึงมิติของการครอบงำ แลกเปลี่ยน และการถ่ายเทวัฒนธรรมและวิถีชีวิตระหว่างกันด้วย โปรดดูรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย (กรุงเทพฯ : นาน้ำอักษรการพิมพ์, 2519) ใน นาภาพร อติวานิชยพงศ์, พัฒนาการความคิดเศรษฐกิจการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2531) ใน รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และนิพนธ์ พัวพงศกร, (บรรณาธิการ) เศรษฐกิจไทย : บนเส้นทางสันติประชาธรรม (เล่ม 1,2) (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531) ใน เกริกเกียรติ พิพัฒนเสวีธรรม, "การผูกขาดทางเศรษฐกิจและการครอบงำทางการเมืองในประเทศไทย" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 10 เล่มที่ 3 (กันยายน 2534) ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, และคณะ, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527) ใน ณรงค์ เพชรประเสริฐ, กลุ่มทุนนิยมผูกขาดในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : บุณชน, 2519) และใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ), ความคิดแหวกแนวของไทย จิตร ภูมิศักดิ์ และโฉมหน้าศักดินาในปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : อักษรสาส์น, 2534)

ช่องทาง และโอกาสที่เอื้ออำนวย โดยไม่สามารถพึ่งพากลไกสถาบัน องค์กร หรือกติกา ตามระเบียบกฎหมายปกติของสังคมได้ ระเบียบกฎเกณฑ์และกติกาของกลไกปกติจึงเป็นกลไกที่ไร้ความหมาย

เจ้าพ่ออาจจะเป็นทางเลือกหนึ่งของกลไกการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มชนในสังคม ในภาวะเงื่อนไขที่สังคมเปิดกว้างสำหรับการได้เด้าทางชนชั้น และการผลักดันตัวเองไปสู่ความได้เปรียบทางสังคม ในทางเลือกที่มีความหลากหลายทั้งผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ช่องว่างทางสังคมที่เกิดขึ้นจากความบกพร่องของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่การจัดระเบียบทางสังคมตามกฎหมายปกติของสังคม ไม่สามารถหล่อหลอมวัฒนธรรมและประสานประโยชน์ร่วมกันได้อย่างราบรื่นระหว่างกลุ่มชนและชนชั้น ดังนั้น การดำรงอยู่ของเจ้าพ่อจึงน่าจะพิจารณาเทียบเคียงได้กับการเกิดขึ้น และการทำงานของกลไกนอกปกติทางสังคม เพื่อทดแทนความบกพร่องของกลไกปกติทางสังคมอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะการเป็นกลไกเสริมช่องว่างในข้อบกพร่องดังกล่าว เมื่อคำนึงถึงแง่มุมดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่าการที่เจ้าพ่อเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคมนอกกลไกปกตินั้น แม้ว่าอาจจะไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่อาจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคม ไม่ว่าจะโดยการหลอเลี้ยวโดยกลไกสถาบันที่ชอบด้วยกฎหมาย ที่มีอยู่ในกลไกปกติ หรือการทดแทน-เสริมสร้าง ช่องโหว่และความบกพร่องของกลไกปกติทางสังคมที่เกื้อหนุนให้ก็ตาม

จ. แง่จิตวิทยากับอำนาจนิยม โดยทางจิตวิทยา คำว่าเจ้าพ่อ เป็นผลรวมระหว่างบุคลิกภาพ พฤติกรรม สมมติคติ และภาพพจน์ ตามนิยามทั่วไปที่มักกล่าวว่าเจ้าพ่อเป็นคนที่มีความติดตามจากจำนวนมาก และมีมือปืนคุ้มกันด้วยนั้น อาจสะท้อนถึงความรุนแรง ภาวะสงคราม และความเป็นนักต่อสู้ของเจ้าพ่อ ขณะเดียวกัน คำที่ใช้เรียกบุคคลว่าเจ้าพ่ออาจสะท้อนถึงความเชี่ยวชาญ ความมีประสบการณ์มาก ความยิ่งใหญ่ หรือการครอบครองความรู้ ความชำนาญการเฉพาะด้าน ทักษะสิน กาลังคน หรือการเป็นผู้ที่มีภรรยาหลายคน ฯลฯ เป็นต้น

ในอีกด้านหากจะมองจากภายนอกเข้าไปหาเจ้าพ่อแล้ว คำเรียกขานดังกล่าว อาจจะถูกจากความนิยมชมชอบ ความนับถือ เคารพรัก การยอมรับ ยกย่อง มีบุญคุณ หรือโดยการเปรียบเทียบทางสังคม ทั้งที่เจ้าตัวอาจจะไม่ได้ตระหนักถึงความหมายในเชิงคุณภาพ หรือการมีคุณสมบัติแตกต่างจากคนทั่วไปก็ได้ เพียงแต่คิดว่าอาชีพของตนมีความเกี่ยวข้องได้-เสีย และประสานประโยชน์กับคนจำนวนมาก มีความซับซ้อนหลายมิติทั้งการแข่งขัน ชัดแย้งและร่วมมือ โดยทั่วไปแล้ว คนที่เป็นเจ้าพ่อตามความหมายที่ใช้ในแวดวงผู้มีอำนาจอิทธิพลในสังคมอิตาลี อเมริกา เรียกคานาหน้าว่า "ดอน" หรือ "มาสเตอร์" ภาษาจีนเรียก "เฮีย" ซึ่งแปลว่า พี่เข็ม หรือหัวหน้าใหญ่ซึ่งสะท้อนนัยของการเป็น "เจ้านายหรือผู้นำสูงสุด" ในโครงสร้างขององค์กร เจ้าพ่อมากกว่าการเป็น "คนเหนือคน" และยังเป็นการสะท้อนนัยของลำดับชั้นการบังคับบัญชาด้วย ซึ่งเป็นมิติทางด้านบทบาท-หน้าที่การแบ่งภาระความรับผิดชอบ อำนาจการตัดสินใจ การสั่งการ และตำแหน่งทางสังคมอย่างหนึ่ง แทนที่จะเรียกว่าเป็นผู้นำอำนาจหรือทะเลาะเถียงกันเองตนเป็นใหญ่ โดยลักษณะร่วมดังกล่าวจึงดูเหมือนว่า ตำแหน่งเจ้าพ่อนั้นมีอำนาจ-อิทธิพลเหนือลูกน้อง และคนทั่วไปที่เรียกเจ้าพ่อว่าพี่ใหญ่ ซึ่งการเป็นผู้มีและใช้อำนาจดังกล่าวอาจเป็นคนละด้านกันกับอำนาจนิยม และหากพิจารณาในเชิงบุคลิกภาพก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเจ้าพ่อทุกคนจะมีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม หรือในทางกลับกันผู้มีบุคลิกภาพอำนาจนิยมทุกคนจะต้องเป็นเจ้าพ่อด้วย แม้กระนั้นก็ดี โดยความนิยมเอียงแล้วการแสวงหา การครอบครองและการใช้อำนาจ-อิทธิพล ค่อนข้างจะเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งสำหรับเจ้าพ่อแม้ว่าไม่ได้เกิดจากการมีบุคลิกภาพอำนาจนิยมของตัวเอง เจ้าพ่อก็ตาม

ข้อพิจารณาสำหรับประเด็นที่ว่า ทำไมคนที่เป็นเจ้าพ่อจึงมักจะไม่ค่อยพอใจหรือมีความเพียงพอกับสิ่งที่มีอยู่ซึ่งอาจเข้าใจว่าเป็นสิ่งเดียวกับการแสวงหาอำนาจ-อิทธิพล และผลประโยชน์ที่ไม่สิ้นสุดของเจ้าพ่อ โดยความเป็นจริงแล้ว ลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างอำนาจ-อิทธิพลด้วยกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า อำนาจ-อิทธิพลนั้น แท้ที่จริงแล้ว มีคุณสมบัติซ้อนอยู่ถึง 2 มิติคือ มิติของวิธีการและมิติของเป้าหมายอยู่ในสิ่งเดียวกัน ดังนั้น ไม่ว่าวางแผนของการดำรงอยู่เพื่อความอยู่รอด หรือการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ-อิทธิพลอยู่ด้วยเสมอ ซึ่งไม่อาจเรียกรวมกับคำว่าอำนาจนิยม

การแสดงออกทางพฤติกรรมทั่วไป เจ้าพ่ออาจไม่ได้สะท้อนภาพพจน์ของผู้ที่แสดงออกทางอารมณ์หรือการใช้กำลังอย่างแข็งขันโดยตรง ซึ่งโดยความรับผิดชอบแล้ว

จะเป็นผู้ใช้ความคิด นักวางแผนและกำหนดนโยบายมากกว่า ซึ่งเป็นสิ่งซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจและความนึกคิด ทั้งนี้ เนื่องจากเครือข่ายความรับผิดชอบและภาระหน้าที่ค่อนข้างจะกว้างขวางและสำคัญ ความเป็นเจ้านายและให้ผู้อยู่มาเป็นกรอบกำหนดบุคลิกภาพโดยธรรมชาติ ที่เจ้าพ่อจะต้องแสดงออกถึงภาพพจน์ภายนอก ในฐานะผู้ปกป้อง-คุ้มครอง ฉลาด เข้มแข็ง อดทน สุขุม รอบคอบ เด็ดขาด เช่นเดียวกับภาวะผู้นำทั่วไปหากแต่อาจจะมีแนวโน้มเอียงในลักษณะของความเป็นผู้คนที่มีการมีมากกว่ามีอำนาจตามตำแหน่งทางกฎหมาย ซึ่งเป็นที่รวมของความน่ากลัวเกรง หวาดระแวงสำหรับศัตรูคู่แค้น ความน่าเคารพ เชื่อฟังสำหรับลูกน้อง ความจริงจังใจน่าเชื่อถือสำหรับฝ่ายที่มีผลประโยชน์ร่วมและเป็นสิ่งที่พึ่งพาอาศัยได้สำหรับผู้ใต้อุปถัมภ์-คุ้มครอง ฯลฯ เป็นต้น

8. วรรณกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อและผู้มีอิทธิพล

ก. วรรณกรรมกลุ่มรัฐไทย รัฐได้ตระหนักถึงบทบาทความสำคัญของกลุ่มผู้มีอิทธิพลและมีความตื่นตัว จัดตั้งหน่วยงานเพื่อแก้ไขปัญหาตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อเนื่องมาจนถึงสมัย พลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ หัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และสมัยที่คณะ รสช. ยึดอำนาจการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2534 โดยหน่วยงานรับผิดชอบหลักคือ กระทรวงมหาดไทย และกรมตำรวจ ยกเว้นสมัยพลเอกเปรม ที่ได้เพิ่มบทบาทสำคัญแก่กระทรวงกลาโหมด้วย โดยเฉพาะกองทัพภาคที่ 4 ที่ พลโทหาญ สีนานนท์ เป็นแม่ทัพภาค และเป็นที่น่าสนใจว่ารัฐมักจะมีบทบาทเข้าแก้ไขปัญหาผู้มีอิทธิพลในขณะที่มีอำนาจพิเศษ เช่น อำนาจของคณะปฏิวัติ หรืออาศัยกฎหมายที่เป็นประกาศของคณะปฏิวัติเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะในสมัยจอมพลสฤษดิ์ สมัยพลเรือเอกสฤษดิ์ และคณะ รสช. ทั้งนี้จะพบว่าทัศนคติของรัฐบาลในการนิยามค่ากำจัดความของผู้มีอิทธิพล การจำแนกขบข้ายพฤติกรรม การสะท้อนภาพปัญหา และมีผลกระทบต่อสังคม มีความแตกต่างกันตามยุคสมัยมากขึ้น โดยเฉพาะทัศนคติของกองทัพภายใต้ความรับผิดชอบของ พลโทหาญ ในสมัยพลเอกเปรม และสมัยคณะ รสช.

สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติ นิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 21 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2501 เรื่อง การดำเนินการต่อบุคคลผู้ประพฤติตนเป็นอันธพาล ดังนี้ คือ

- ผู้ที่กระทำด้วยตนเองหรือสนับสนุนบุคคลอื่นรังแก ข่มเหง ทุ้อเบียด หรือรบกวนทำให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน และในบางกรณีก็กระทำการแสดงตนให้บุคคลอื่นเกรงกลัว จำต้องยอมทนรับกรรมบางประการ ไม่กล้าขัดขืนหรือร้องเรียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการ เพราะเกรงภัยที่จะเกิดแก่ตน

- เป็นพวกใช้อำนาจสมาคมลับ เป็นสมาชิกในสมาคมลับ เที้ยวบู๊เที้ยวราชฎร ตั้งข้อรังของโจร ค้าฝิ่นเถื่อนหรือของหนีภาษี หรือมีอาชีพตั้งบ่อนการพนันโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือเป็นนักเลงการพนันเป็นอาชีพ นอกจากนั้นยังปรากฏว่า มีบุคคลอยู่ไม่น้อยที่ดำรงอาชีพด้วยการกระทำผิดกฎหมาย เช่นเป็นนายทุน ผู้จัดการดำเนินการสำเภา กระบือ สุกกร เพื่อค้าขาย โดยมิได้รับอนุญาตเป็นอาชีพ หรือเป็นเจ้าของสลากกินรวบหรือหวย ก. ข. เป็นต้น อันเป็นภัยแก่เศรษฐกิจของชาติ

- เป็นผู้ที่ทางราชการตำรวจสืบทราบแน่ชัดเป็นผู้กระทำผิดอาญาหรือเป็นผู้ขบถก่อเหตุร้ายให้เกิดภัยอันตรายแก่บุคคล หรือทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นการก่อความสงบสุขของประชาชนเป็นประจำ แต่ยังไม่หาพยานหลักฐานฟ้องศาลให้ลงโทษไม่ได้

- เป็นผู้ที่ถูกศาลพิพากษาลงโทษในความผิด ซึ่งก่อความสงบสุขของประชาชน เช่น ความผิดต่อชีวิตหรือร่างกาย การก่อการวิวาท ความผิดเกี่ยวกับการลักทรัพย์ รังราวทรัพย์ กระชก ริดเอาทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ฉ้อโกง ยักยอก หรือรับของโจร เป็นต้น หลายครั้งแสดงว่ามีสันดานชั่วร้าย

- ทำการด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นล่อลวงหญิงหรือเด็กหญิงมาเป็นการค้าหรือการประเวณี หรือเป็นชายแมงดาคุมหญิงโสเภณี หรือประพฤติดนเป็นนักเลงหญิง

- ผู้มีอาชีพรับจ้างฉีดยาพิษ หรือลักลอบจำหน่ายยาเสพติดให้โทษหรือจัดให้มีการสูบฝิ่นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

สมัยพลเรือเอกสัจด์ ชลออยู่ ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน
 นิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลตามคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 22 ลงวันที่ 13
 ตุลาคม 2517 เรื่อง การดำเนินการแก่บุคคลผู้มีพฤติการณ์เป็นภัยต่อสังคมว่า เป็นผู้ที่มีพฤติการณ์
 ดังนี้

- ประพฤติตนกระทำการรังแก ข่มเหง ข่มขู่ หรือกระทำการด้วยประ
 การใด ๆ โดยมีข้อบ่งชี้บุคคลอื่นเกรงกลัว

- เป็นบุคคลจรรยาดี ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และไม่ปรากฏการกระทำ
 มาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต

- หาเลี้ยงชีพด้วยวิธีการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี
 ของประชาชน

- สะสมอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืนหรือวัตถุระเบิด ไม่ว่าจะชนิดใดโดย
 ไม่ชอบด้วยกฎหมายไว้เพื่อการค้า หรือเพื่อตระเตรียมการกระทำความผิดอย่างอื่น

- ยุยงปลุกปั่น ไซ้ หรือสนับสนุนให้ประชาชนก่อความวุ่นวาย หรือก่อ
 ความไม่สงบขึ้นในบ้านเมือง

- กระทำด้วยประการใด ๆ ให้ประชาชนเสื่อมใสหรือเห็นคล้อยตาม
 ในระบอบการปกครองอื่น อันมิใช่การปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็น
 ประมุข

- ดำรงชีพด้วยการตั้งบ่อนการพนันโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตั้งช่อง
 ค้าประเวณี หรือเป็นเจ้าของกิจการพนันสลากกินรวบ หรือหวย ก. ข.

- กักตุนสินค้าเพื่อค้ากำไร หรือขึ้นราคาสินค้าโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

- ร่วมกันหยุดงาน หรือปิดงานงดจ้างโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี นิยามความหมายของผู้มีอิทธิพล ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2526 ว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์ในการสร้างอิทธิพล ได้แก่ การกระทำความผิด ข่มขู่ และสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน โดยทำตนอยู่เหนือระบบราชการและระเบียบแบบแผน หรือขัดต่อกฎหมายอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงและเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งจำแนกได้ 12 ประเภท คือ (1) ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า (2) ขนแร่เถื่อน (3) ค้าของเถื่อนของหนีภาษี (4) ค้ายาเสพติด (5) เจ้าของบ่อนการพนัน (6) เจ้าสำนักช่องโสเภณี (7) มือปืนรับจ้าง (8) เจ้ามือสลากกินรวบ (9) แฉงคา/ผู้มีอาชีพหลอกลวงหญิงเพื่อการค้าประเวณี (10) ช่องสุมและให้อุปการะนักเลงอันธพาล (11) คู่มครองรถเมล์ รถประจำทาง รถโดยสารและเรือโดยสารที่ผิดกฎหมาย และ (12) บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ เป็นต้น

ผู้มีอิทธิพลตามนิยามของคณะกรรมการการศึกษาเรื่อง อิทธิพล อำนาจมืด กฎหมาย ระเบียบ และคำสั่งที่ล้ำสมัย ซึ่งมีพลเอกหาญ สีนานนท์ เป็นประธาน ได้กำหนดความหมายไว้ 13 ประเภท คือ (1) บ่อน (2) ช่องโสเภณี (3) สถานเริงรมย์ (4) ไม้เถื่อน (5) ค้าของเถื่อน (6) นายหน้าติดต่อหน่วยราชการ (7) อิทธิพลรถเมล์เล็ก-ใหญ่ (8) ช่องโจร (9) อันธพาล (10) มือปืนรับจ้าง (11) ขบวนการค้ายาเสพติด (12) จ้างฆ่า และ (13) นักการเมืองอิทธิพล

สมัยคณะ รสช. ซึ่งพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เป็นประธาน และ พลเอก อีสระหงส์ หนูหนักดี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้มีการประเมินสถานการณ์ทั่วไปทางการเมืองเกี่ยวกับบทบาทของผู้มีอิทธิพลว่า ก่อนการยึดอำนาจของคณะ รสช. ผู้มีอิทธิพลได้แฝงตัวเข้าครอบงำระบบการเมืองผ่านกระบวนการเลือกตั้ง เป็นเหตุให้นักการเมืองส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มบุคคลดังกล่าว โดยส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงในการลงคะแนนเลือกตั้งและมีการขายเสียงในรัฐสภา ทำให้การเมืองของไทยมีลักษณะเป็นธุรกิจการเมืองสร้างความเสียหายแก่ประเทศชาติอย่างร้ายแรง ซึ่งต่อมาได้มอบให้กระทรวงมหาดไทย โดยคณะกรรมการพิจารณาหามาตรการเพื่อกำกับผู้มีอิทธิพลร่วมกับกรมตำรวจ ดำเนินการต่อสู้คดีดังกล่าว

โดยได้นิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลไว้อย่างกว้าง ๆ ดังนี้ คือ

- เป็นบุคคลซึ่งตนเอง หรือบริวารสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน โดยมีพฤติการณ์หาผลประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย เช่น เป็นผู้ค้าหรืออยู่เบื้องหลังการค้ายาเสพติดรายใหญ่ การค้าของเถื่อน บ่อนการพนัน และเจ้ามือสลากกินรวบ จนมีฐานะร่ำรวย สามารถสร้างอิทธิพลทางการเมือง และในหมู่ข้าราชการและประชาชน

- นักการเมืองท้องถิ่น และกลุ่มการเมืองระดับชาติ ที่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ

- กลุ่มเศรษฐิกิจนายทุน ที่แสวงหาผลประโยชน์จากทางราชการโดยมิชอบ เช่น กักตุนสินค้า หรือผูกขาดทางการค้า โดยเอารัดเอาเปรียบประชาชน

ตามการนิยามความหมายของผู้มีอิทธิพลดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยได้มีการจัดทำบัญชีผู้มีอิทธิพล โดยจำแนกเป็นเขตท้องที่รายจังหวัดด้วย ซึ่งจากการประมวลได้ชี้ให้เห็นว่าในสมัยพลเอกเปรม การสำรวจเมื่อ พ.ศ.2526 ยอดผู้มีอิทธิพลมีจำนวนถึง 900 คน ขณะที่การสำรวจเมื่อ พ.ศ.2534 ในสมัยของคณะ รสช. ยอดผู้มีอิทธิพลมีจำนวนประมาณ 265 คนเท่านั้น และยังพบว่าในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีจำนวนสูงสุดถึงประมาณ 101 คน นอกจากนั้น ได้กระจายอยู่ตามภูมิภาคและจังหวัดต่างๆ อีกประมาณ 25 จังหวัด ซึ่งมีจำนวนลดหลั่นตามลำดับ ดังนี้ คือ

ศูนย์วิทยุตำรวจ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 จำนวนผู้มีสิทธิพลตามการสำรวจของกระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2534

จังหวัด	ผู้มีสิทธิพล จำนวน (คน)	จังหวัด	ผู้มีสิทธิพล จำนวน (คน)
กรุงเทพมหานคร	101	นครพนม	5
สงขลา	30	ลำปาง	4
สกลนคร	21	ลำพูน	3
ปราจีนบุรี	13	ขอนแก่น	3
เพชรบุรี	13	อุบลราชธานี	3
ชลบุรี	11	นครศรีธรรมราช	3
อ่างทอง	9	สุพรรณบุรี	2
ยะลา	9	สมุทรสงคราม	2
สมุทรปราการ	7	ชุมพร	1
กระบี่	6	พิษณุโลก	1
ระนอง	5	สุโขทัย	1
ปทุมธานี	5	อุทัยธานี	1
นนทบุรี	5	นครสวรรค์	1

ข. วรรณกรรมกลุ่มสารคดีต่างประเทศ สารคดีที่มีชื่อส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอิตาลี อเมริกา จีน และญี่ปุ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปรากฏการณ์ประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในกรณีของจีนและอิตาลี ในบรรดาวรรณกรรมดังกล่าว ผลงานที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง คือ สารคดีที่สะท้อนเหตุการณ์ในสังคมอเมริกา ตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา โดยได้เสนอในรูปแบบของนิยายและภาพยนตร์เรื่อง Godfather ประพันธ์โดย Mario Puso ซึ่งสะท้อนเหตุการณ์ในยุคที่กลุ่มอิทธิพลมีบทบาทในสังคมสูง โดยเฉพาะในยุคของผู้อิทธิพลที่ชื่อ อัลคาบอน ซึ่งมีสัญชาติเป็นอิตาลี-อเมริกัน

เกี่ยวกับสารคดีดังกล่าว ทวีป วรดิกล ได้แปลและจัดพิมพ์เผยแพร่ในชุด-สารคดีการเมืองมหัพ ประกอบด้วย 3 เรื่อง คือ อั้งยี่ครองเมือง อาณาจักรยาทูซ่า และมาเฟียปล้นชาติ ซึ่งทั้ง 3 เรื่องได้สะท้อนเหตุการณ์เกี่ยวกับกลุ่มอิทธิพลในสังคมอิตาลี อเมริกา จีน และญี่ปุ่น ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ร่วมสมัย ซึ่งเนื้อหาของสารคดีชุดดังกล่าวสามารถสรุปสาระสำคัญโดยเปรียบเทียบได้ดังต่อไปนี้

คำว่า มาเฟีย ใช้กับกลุ่มอิทธิพลในอิตาลีและอเมริกา ส่วนคำว่าอั้งยี่ ใช้ในจีน และคำว่า ยาทูซ่า ใช้ในญี่ปุ่น ซึ่งทั้ง 3 คำ อาจใช้แทนกันได้ในลักษณะรวมที่หมายถึงองค์กร หรือพฤติกรรมที่มีจุดเน้นทางด้านอิทธิพล อาชญากรรม หรือนอกกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตาม ทั้ง 3 คำ ต่างก็มีที่มาและพัฒนาการทั้งที่แตกต่างและเหมือนกันอยู่หลายประการ

การที่อิตาลีและอเมริกาใช้คำดังกล่าวร่วมกันเนื่องจากการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของชาวอิตาลีไปอยู่อเมริกา ที่มาเริ่มแรกของคำว่า มาเฟีย เป็นภาษาซิซิลีเซียน ซึ่งเป็นหมู่เกาะในประเทศอิตาลี โดยคำนี้ได้รับการบัญญัติศัพท์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1868 หมายถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและความกล้าหาญ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความหมายเริ่มแรกของคำว่า มาเฟียเป็นการสื่อสารทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับความภาคภูมิใจของกลุ่มชนท้องถิ่น ที่ถือกำเนิดในดินแดนเกาะซิซิลี ซึ่งมีแบบแผนทางเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง ที่เรียกว่ามาเฟีย ก็คือแบบแผนของการแสวงหาสถานภาพของความเป็นเลิศทางด้าน การต่อสู้และความเข้มแข็ง เป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งการบรรลุถึงเป้าหมายและการดำรงสถานภาพดังกล่าว มักจะได้มาด้วยการต่อสู้และความรุนแรง ในต่อมาคำว่า มาเฟีย จึงใช้กันในความหมายที่เกี่ยวข้องกับสมาคม อิทธิพล อาชญากรรม และนอกกฎหมาย

กลุ่มอิทธิพล หรือ มาเฟีย ตามความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมอิตาลี ซึ่งเริ่มต้นจากกลุ่มอิทธิพลที่ก่อตัวเป็นองค์กรที่มุ่งสร้างความเป็นใหญ่ หรือความภาคภูมิใจด้านความแข็งแกร่งในระดับท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยมีจุดมุ่งหมายทางการเมือง เพื่ออิสระในการปกครองตนเอง หรือการปกครองระดับท้องถิ่น ผู้มีอิทธิพลมักเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่พยายามถือตนเป็นใหญ่ในหน่วยการปกครองของตน เหนือผู้นำรัฐบาลกลาง ดังนั้น กลุ่มอิทธิพลเข้าหาผู้นำรัฐบาลกลางสมัยมูสโสลินี มุ่งปราบปราม คือ บรรดานักการเมืองอิทธิพลที่เป็นผู้ปกครองระดับท้องถิ่นทั้งหลาย

ส่วนในสังคมอเมริกา กล่าวกันว่า กลุ่มอิทธิพลเริ่มแรกมักเป็นชนชาติอิตาเลียนที่อพยพหนีการปราบปรามของรัฐบาลกลางเข้าไปอยู่ในอเมริกา กลุ่มอิทธิพลใหญ่ ๆ ในอเมริกาจึงมักเป็นชาวอิตาเลียน-อเมริกัน อย่างเช่น อัล คาโปน ฉะนั้นคำที่ใช้เรียกกลุ่มอิทธิพลจึงเป็นคำเดียวกันคือ มาเฟีย แต่โดยที่กลุ่มอิทธิพลในอเมริกามักเป็นกลุ่มชนที่อพยพจากต่างถิ่นจึงมีพัฒนาที่แตกต่างไปจากของอิตาลี คือ กลุ่มอิทธิพลในอเมริกามักไม่ค่อยสนใจที่จะสร้างอิทธิพลเพื่อจุดมุ่งหมายทางการเมืองโดยตรง หรือมุ่งปกครองท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ หากแต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ข่ายงานและเหตุการณ์ของกลุ่มอิทธิพลอเมริกา จึงมุ่งที่เครือข่ายของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในสาขา และกิจการต่าง ๆ มากกว่าการหวังชิงอำนาจทางการเมือง หรือได้อำนาจการปกครองเหนือดินแดนที่ตนเองอาศัย ลักษณะทางองค์กรของกลุ่มอิทธิพลอเมริกา จึงเน้นเอียงไปในลักษณะที่เป็นองค์กรธุรกิจ มากกว่าเป็นองค์กรทางการเมืองโดยที่กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการช่วงชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยเครือข่ายอิทธิพลของแก๊งสเตอร์ เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงกับการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เชื่อมโยงกับข้าราชการทั้งในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจโดยตรง และระดับที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมอย่างเช่น ศาล ด้วย นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงกับองค์กรธุรกิจอื่นทั้งที่เป็นคู่แข่งและไม่ใช่คู่แข่งโดยวิธีการนอกแบบ เพื่อขยายฐานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในกว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อช่วงชิงการครอบครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสูงสุด ฉะนั้นกลุ่มอิทธิพลในอเมริกาจึงปรากฏในรูปแบบของกลุ่มองค์กรทางธุรกิจ ที่มีได้เป็นองค์กรลับหรือเคลื่อนไหวได้คืนที่ชัดเจนแต่อย่างใดนัก ความมั่งคั่งของกลุ่มอิทธิพลดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ¹¹

¹¹ ทวีป วรศิลป์, มาเฟียปล้นชาติ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพฯ, 2535.)

ส่วนกลุ่มอิทธิพลที่เรียกว่า อั้งยี่ ในประวัติศาสตร์สังคมจีนมีความหมายเป็น
 สมาคมลับ เนื่องจากเป็นกลุ่มกำลังที่ใช้อาวุธ เพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐในเขตปกครองต่าง ๆ แม้
 กระทั่งการช่วงชิงอำนาจการปกครองประเทศ อั้งยี่ในความหมายดังกล่าวจึงเป็นองค์กรของกอง
 กำลังติดอาวุธที่เคลื่อนไหวทางการเมืองแบบใต้ดินเพื่อการก่อกบฏและช่วงชิงอำนาจการปกครอง
 เป็นหลัก ส่วนการใช้คำว่าอั้งยี่ในสังคมไทย หมายถึงกลุ่มที่รวมตัวทางเชื้อชาติ (จีน) เพื่อต่อ
 ด้านและต่อรองกับอำนาจรัฐ มากกว่าการช่วงชิงอำนาจรัฐ ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์สังคมจีน
 แต่ก็ถือว่าเป็นองค์กรที่มีการเคลื่อนไหวใต้ดินเช่นกัน เนื่องจากเป็นองค์กรนอกกฎหมาย แต่ใน-
 ปัจจุบันความหมายได้เปลี่ยนไปในแง่ขององค์กรอาชญากรรมที่มุ่งเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ¹²

ส่วนกลุ่มอิทธิพลที่เรียกว่ายาгуซ่า ในประวัติศาสตร์สังคมญี่ปุ่นมีพัฒนาการเริ่ม
 แรกในบทบาทขององค์กรที่มีจุดมุ่งหมายทางการเมือง โดยเป็นเครื่องมือของกลุ่มการเมืองฝ่าย
 ขวาในประเทศญี่ปุ่น เพื่อต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม ซึ่งเป็นองค์กรที่ค่อนข้างมีวินัย และมีสำนักที่ค่อนข้าง
 เคร่งครัดในลัทธิบูชิโด โดยลอกเลียนกฎระเบียบของนักรบมาใช้ อย่างเช่น การตัดนิ้วเพื่อแสดง
 ความจงรักภักดีต่อองค์กร ซึ่งพัฒนาการในปัจจุบันมีลักษณะคล้ายกับมาเฟียอเมริกา คือ มุ่งเป้า-
 หมายที่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยอาศัยเครื่องมือการเชื่อมโยงอำนาจทางการเมือง
 และอำนาจรัฐ ผ่านเข้าสู่เป้าหมายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยที่ยาгуซ่าในปัจจุบันได้ขยาย
 เครือข่ายครอบคลุมถึงระดับนานาชาติ และมีเครือข่ายการปฏิบัติการที่ทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น
 โดยลำดับ ทั้งที่เป็นการเคลื่อนไหวใต้ดินและเปิดเผย ถูกกฎหมายและนอกกฎหมาย ทั้งที่เป็นองค์กร
 ธุรกิจและองค์กรอาชญากรรม ซึ่งยากที่จะจำแนกให้เฉพาะเจาะจงได้¹³ เกี่ยวกับบทบาททางการเมือง
 เมืองของกลุ่มอิทธิพล และองค์กรอาชญากรรมในประเทศญี่ปุ่น ปัจจุบันแม้ว่าจะได้เปลี่ยนไปจาก
 แบบแผนดั้งเดิมแต่ก็ยังมีส่วนเกี่ยวพันที่ใกล้ชิดกันอยู่ และอิทธิพลดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อ
 เมืองอย่างกว้างขวาง ถึงขั้นที่เป็นสาเหตุให้มีการพิจารณาปฏิรูประบบการเมือง เพื่อนำให้นักการ
 เมืองต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของกลุ่มอิทธิพลและองค์กรอาชญากรรม ทั้งนี้ เนื่องจากการเมืองญี่ปุ่น
 ในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะตัวผู้นำรัฐบาลมักจะเผชิญกับกรณีอื้อฉาวเกี่ยวกับการหัวพันกับแก๊งอิทธิพล

¹² ทวีป วรดิลก, อั้งยี่ครองเมือง. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2534.)

¹³ ทวี วรดิลก, อาญาจักรยาгуซ่า. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2534.)

นอกกฎหมาย และแก๊งอันธพาลที่ใช้คุกคามกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรี 4 คน หลังสุด รวมทั้งนายมิยาซาวา คนปัจจุบันล้วนได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากผู้มีอิทธิพลที่เป็นอดีต ส.ส.ชื่อ นายกาเนมารุ ในการขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญทางการเมือง ซึ่งต่อมาได้ถูกจับกุมในข้อหาเลี้ยงภานีเงินได้จำนวนมาก¹⁴

ค. วรรณกรรมกลุ่มสื่อสารมวลชน สื่อสารมวลชนทั้งของไทยและต่างประเทศโดยเฉพาะในแขนงหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร และสื่อสิ่งพิมพ์หลายประเภท กล่าวถึง พฤติการณ์ของผู้มีอิทธิพลในสังคมไทยในแง่ของตัวบุคคลมากกว่าในแง่ของกลุ่ม องค์กร หรือ สมาคมที่มีชื่อเฉพาะหรือเป็นขบวนการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งการระบุตัวบุคคลดังกล่าวได้ปรากฏในคำเรียกขานทั่วไปว่า "เจ้าพ่อ" หรือ "เสี่ย" ซึ่งสะท้อนถึงสถานภาพของบุคคลกลุ่มนี้ในเชิงเศรษฐกิจ หรือ ธุรกิจเป็นสำคัญ เพราะคำว่าเสี่ย เป็นคำภาษาจีนที่ใช้ในความหมายที่บ่งสถานภาพทางเศรษฐกิจซึ่งหมายถึงผู้มั่งคั่งทางด้านทรัพย์สิน หรือสื่อความหมายโดยนัยของ "ทุน" หรือ "ทอง" ซึ่งเป็นอำนาจในทางเศรษฐกิจและเป็นลักษณะเด่นของกลุ่มบุคคลดังกล่าวที่มักจะไม่ค่อยถูกระบุสถานภาพที่เกี่ยวข้องกับนัยด้านการเมืองหรือราชการซึ่งมักจะใช้คำเรียกขานอีกอย่างหนึ่งว่า "บิ๊ก" เช่น "บิ๊กจิว" หมายถึง พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ "บิ๊กจ๊อด" หมายถึง พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ หรือ "บิ๊กสุ" หมายถึง พลเอกสุจินดา คราประยูร ฯลฯ เป็นต้น

บุคคลที่สื่อมวลชนเรียกขานในนามทั่วไปว่า "เจ้าพ่อ" หรือ "เสี่ย" ส่วนมากจึงมักแสดงสถานภาพตนเองในฐานะที่เป็นนักธุรกิจผู้มั่งคั่ง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือบุคคลผู้กุมอำนาจหรือมีสถานภาพสูงส่งในภาคเศรษฐกิจนั่นเอง อย่างไรก็ตาม คำว่า เจ้าพ่อ ถูกใช้เป็นคำเรียกขานตามยุคสมัยนิยมมากกว่า การมุ่งหมายสะท้อนความหมายเฉพาะเจาะจงที่แตกต่างไปจากผู้มีอิทธิพลที่ถูกเรียกขานด้วยนามอื่นในอดีต เนื่องจากเป็นคำที่เพิ่งมีการใช้แพร่หลายในสมัยที่คณะราษฎรยึดอำนาจการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2534 หากพิจารณาเทียบเคียงกับวรรณกรรมกลุ่มรัฐไทยในช่วงที่ผ่านมาแล้ว อาจกล่าวในเชิงสรุปได้ว่า เจ้าพ่อนำเป็นคำที่ใช้สื่อความหมายเกี่ยวกับผู้มีอิทธิพล โดยแปลมาจากคำว่า Godfather ในภาษาอังกฤษนั่นเอง ทั้งนี้ ถ้าหากย้อนกลับ

¹⁴ "อดีตเจ้าพ่อรัฐบาลญี่ปุ่น เข้าคุกโดยคดีหลบภานีเงินได้การเมือง" แนวหน้า (8 มีนาคม 2536), หน้า 59.

พิจารณาคำเรียกที่เป็นทางการทั้งจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แม้จะเป็นคำเรียกที่ต่างกันแต่ก็ใช้เรียกบุคคลในกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน เช่นสมัยจอมพลสฤษดิ์ เรียกว่า "บุคคลผู้ประพฤติดนเป็นอันธพาล" สมัยพลเรือเอกสัจด์ เรียกว่า "บุคคลผู้มีพฤติกรรมเป็นภัยต่อสังคม" สมัยพลเอกเปรม เรียกว่า "บุคคลซึ่งมีพฤติกรรมในการสร้างอิทธิพล" และ "ผู้มีอิทธิพลอนาถา" สมัยคณะ รสช. เรียกว่า "ผู้มีอิทธิพล" ฉะนั้น โดยนัยของความหมายที่สื่อมวลชนเรียกบุคคลกลุ่มหนึ่งว่า เจ้าพ่อ จึงนำมีความหมายในแง่ของบุคคลที่อยู่ในข่ายผู้มีอิทธิพลเช่นกัน

เนื่องจากสื่อมวลชนมีข้อจำกัดทางกฎหมาย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล การเสนอข่าวหรือการกระทำเกี่ยวกับผู้มีอิทธิพลจึงมุ่งเสนอข้อเท็จจริงด้านสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ มากกว่าเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับบทบาท ภาพพจน์ พฤติกรรม และเครือข่ายการเคลื่อนไหวที่สะท้อนข้อเท็จจริงในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งเป็นนัยของผู้มีอิทธิพลอย่างแท้จริง เจ้าพ่อหรือผู้มีอิทธิพลที่ปรากฏในวรรณกรรมสื่อสารมวลชนส่วนใหญ่จึงเป็นการเสนอข้อมูลเชิงบวกที่มุ่งบ่งชี้การจัดจําแนกสถานภาพทางเศรษฐกิจของตัวบุคคลเป็นหลักได้แก่ การระบุเกี่ยวกับอาชีพ เช่นอาชีพพระมง จัตุรัสที่ดิน สัมปทานเคโนรถ ซ็อพิชไร๋ บล่อยเงินกู้ รับเหมาก่อสร้าง ค้าขาย ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพธุรกิจ หรือการระบุเกี่ยวกับถิ่นที่อยู่ เช่น ภาคตะวันออก จังหวัดชลบุรี จังหวัดปราจีนบุรี ภาคอีสาน จังหวัดขอนแก่น ภาคเหนือ จังหวัดแพร่ ภาคกลาง จังหวัดเพชรบุรี ฯลฯ เป็นต้น หรือระบุเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคม เช่น เป็นกำนัน เป็นพ่อเลี้ยง เป็นผู้มีบารมี ผู้ช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณกุศล ฯลฯ เป็นต้น หรือการระบุเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องในการเลือกตั้ง ส.ส. เช่น หัวคะแนน ช่วยเหลือผู้สมัคร ช่วยเหลือพรรค ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งบุคคลกลุ่มที่สื่อสารมวลชนมุ่งเสนอข้อมูลในลักษณะดังกล่าวและเรียกขานว่า เจ้าพ่อ เช่น กำนันเปาะ หรือ นายสมชาย คุณปลื้ม เสี้ยเส้ง หรือ มังกรอีสาน หรือ นายเจริญ พัฒนดำรงจิตร เสี้ยแหย หรือ นายสมชาย ฤกษ์วรารักษ์ เสี้ยแปง หรือ นายปิยะ อังกินันท์ พ่อเลี้ยงเมืองแพร่ หรือ นายณรงค์ วงศ์วรรณ เจ้าพ่อวังน้ำเย็น หรือ นายเสนาะ เทียนทอง ฯลฯ เป็นต้น¹⁵

¹⁵ "เจ้าพ่อตะวันออก" หลักไท (24-30 เมษายน 2532) ปีที่ 8 ฉบับที่ 337, หน้า 17-20 "มังกรเส้ง-คอนเปาะ 3-5-7 ตัวจริงพลังหลังการเมือง" รวมประชาชาติธุรกิจการเมือง, หน้า 15 "บุกรังเจ้าพ่อวังน้ำเย็น-เสนาะ เทียนทอง" รวมประชาชาติธุรกิจการเมือง (20-23 กันยายน 2535), หน้า 24. "ล่าเจ้าพ่อแผน 2 ของสุนทร-สุจินดา" มติชนสุดสัปดาห์ (10 มีนาคม 2534) ปีที่ 11 ฉบับที่ 549, หน้า 7.

ในอีกด้านหนึ่งที่วรรณกรรมสื่อสารมวลชนมุ่งเสนอเกี่ยวกับผู้มีอิทธิพลคือ การเสนอแง่มุมที่เกี่ยวกับพฤติกรรม และภาพพจน์ของบุคคลที่เรียกว่า เจ้าพ่อ เพียงด้านเดียว โดยที่ไม่ระบุชื่อ สถานภาพ อาชีพ และถิ่นที่อยู่ เช่น แง่มุมของพฤติกรรมเกี่ยวกับขบวนการที่ผิดกฎหมาย และภาพพจน์ในเชิงลบ ได้แก่ ค้ายาเสพติด ลักขลอบขนสินค้าหนีภาษี บ่อนการพนัน มือปืนรับจ้าง ลักลอบตัดไม้ สร้างอิทธิพลทางการเมือง ใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งราชการในทางมิชอบ ฯลฯ ซึ่งการนำเสนอวรรณกรรมในรูปแบบและแง่มุมดังกล่าว นอกจากสะท้อนนัยของพฤติกรรมและภาพพจน์ของผู้มีอิทธิพลแล้ว ยังได้ช่วยขยายความจำกัดความเกี่ยวกับการจําแนกบุคคลกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวางยิ่งขึ้นอีกด้วย กล่าวคือแทนที่จะจำกัดกลุ่มเป้าหมายของผู้มีอิทธิพลเฉพาะผู้มีอาชีพธุรกิจเพียงกลุ่มเดียวแล้ว ยังได้ให้ความหมายที่ครอบคลุมถึงกลุ่มบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และนักการเมืองบางคนด้วย¹⁶

ง. วรรณกรรมกลุ่มวิชาการ มีงานวิจัย บทความ และเอกสารรายงานทางวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ ที่ศึกษาและรายงานเกี่ยวกับกลุ่มอิทธิพลโดยที่การศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับประชากรเป้าหมายที่ศึกษาในกลุ่มที่แตกต่างกันในหลายระดับ เช่นเดียวกันกับห้วงเวลา แนวความคิด กรอบการศึกษา และเป้าหมายการศึกษา ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งในการที่จะแสวงหาข้อยุติเกี่ยวกับ ประเด็นปัญหาหลักที่สำคัญ รวมทั้งการหาข้อสรุปเกี่ยวกับแง่มุมต่าง ๆ ของกลุ่มผู้มีอิทธิพลในสังคมไทยจากงานวรรณกรรมทางวิชาการที่มีอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะความสนใจหลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้มีอิทธิพลกับการเมืองไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁶ เบ็ดตัวเจ้าพ่อแบล็กซิสต์นครบาลจาก ล. ถึง ช." มติชนสุดสัปดาห์ (13 มีนาคม 2534) ปีที่ 11 ฉบับที่ 552, หน้า 16 "หวย -บ่อน-ช่อง บันไดสู่ความสำเร็จของเจ้าพ่อ" มติชนสุดสัปดาห์ (17 มีนาคม 2534) ปีที่ 11 ฉบับที่ 550, หน้า 14. "เปิดบัญชีเจ้าพ่อภาคเหนือจากเสี้ยนถึง อ.อุแห่งเมืองในหมอก" มติชนสุดสัปดาห์ (28 เมษายน 2534) ปีที่ 11 ฉบับที่ 550, หน้า 16.

ในบทความทางวิชาการเรื่องบทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจ และการเมืองไทยของ สมบัติ จันทรวงศ์¹⁷ ชี้ให้เห็นว่าผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าพ่อเป็นผู้ที่มีอำนาจ-อิทธิพลเหนือสมาชิกในท้องถิ่นชุมชน และกลไกอำนาจรัฐท้องถิ่น เมื่อมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองเข้าสู่ท้องถิ่น เจ้าพ่อจึงเป็นผู้ที่ได้รับโอกาสและประโยชน์จากผลพวง และเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าคนอื่น ฐานอำนาจทางการเมือง และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าพ่อขยายออกไปนอกฐานท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และเชื่อมโยงกับระดับชาติมากขึ้น รวมทั้งโอกาสในการปรับเปลี่ยนบทบาท และสถานภาพถึงขั้นลงสมัครรับเลือกตั้งเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วย พฤติการณ์เด่นของเจ้าพ่อท้องถิ่น คือ ความสามารถในการประสานประโยชน์ และแสวงประโยชน์พร้อม ๆ กัน เจ้าพ่อจึงมีความพร้อมในแง่ทรัพยากรอำนาจเหนือกว่าสมาชิกคนอื่นในท้องถิ่น

ในบทความทางวิชาการ เรื่อง "เจ้าพ่อ : กำเนิดและการดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ" ของสนธิ ลิ้มทองกุล¹⁸ ชี้ให้เห็นว่าผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าพ่อนั้น เป็นผลพวงของระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจร่วมกัน โดยที่เจ้าพ่อเป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งที่ดำรงอยู่ และเข้าแสวงประโยชน์จากระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจทั้งในระบบเผด็จการในอดีต และระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ทั้งนี้ โดยการแลกเปลี่ยนประโยชน์และความร่วมมือร่วมกันกับกลไกรัฐ และกลไกการเมืองภายใต้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างรัฐและการเมืองในฐานะผู้อุปถัมภ์ กับเจ้าพ่อในฐานะผู้ให้อุปถัมภ์ ซึ่งสายสัมพันธ์ดังกล่าวจะผันแปรในทางกลับกันได้เมื่อเจ้าพ้อมีบทบาททางการเมืองในระบบประชาธิปไตยมากขึ้น เจ้าพ่อจึงสามารถสืบสานความต่อเนื่องในการแสวงและรักษาประโยชน์จากระบบการเมือง และเศรษฐกิจภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขเวลา และระบอบการเมืองได้โดยการปรับเปลี่ยนบทบาท และสายสัมพันธ์ดั้งเดิมให้เกื้อกูลต่อตนกับกล-

¹⁷ สมบัติ จันทรวงศ์. "บทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจและการเมืองไทย" รัฐ ทูน เจ้าพ่อท้องถิ่นกับสังคมไทย ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ) (กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง, 2535), หน้า 117-140.

¹⁸ สนธิ ลิ้มทองกุล. "เจ้าพ่อ : กำเนิดและการดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ" สมุดสังคมศาสตร์ (มกราคม-กรกฎาคม 2534) ปีที่ 12 ฉบับที่ 6-7, หน้า 127-139.

โกรัฐ และการเมืองได้ ทั้งในฐานะผู้ควบคุมกำกับดั้งเดิมในระบบเผด็จการ และผู้อุปถัมภ์ผ่านระบบประชาธิปไตย

ในรายงานการศึกษาปัญหาพิเศษ เรื่อง "ธุรกิจนักเลง+นักเลงธุรกิจ = นักธุรกิจกึ่งนักเลง" ของเวียงรัฐ เนติโพธิ์¹⁹ ซึ่งให้เห็นว่าพัฒนาการทางด้านบทบาทและฐานะอำนาจของ นายสมชาย คุณปลื้ม หรือกำนันเปี้ยะ เริ่มจากการมีอาชีพทำธุรกิจเกี่ยวกับเรือประมงในจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เป็นเขตอิทธิพลของเจ้าพ่อดั้งเดิม ซึ่งมีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับกำนันเปี้ยะ อย่างเช่น นายจุมพล สุขภารังสี (เสี้ยจิว) ซึ่งต่อมา เจ้าพ่อได้กลายเป็นตำแหน่งของกำนันเปี้ยะ ในฐานะกำนันที่มีอำนาจ-บารมีครอบคลุมทั้งจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง โดยที่พัฒนาการทางอำนาจและอิทธิพลของกำนันเปี้ยะมีความสัมพันธ์ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยในทางเศรษฐกิจได้มีการขยายเครือข่ายธุรกิจจากเรือประมงสู่ธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยว สถานเริงรมณ์ ที่ตากอากาศ บ้านพักอาศัย และการจัดสรรที่ดิน ฯลฯ ในทางสังคมได้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้มีความเจริญทางด้านต่าง ๆ และยื่นมือเข้าช่วยเหลือกิจการสาธารณกุศล จนได้รับการยอมรับนับถือจากสมาชิก การประสานความร่วมมือกับคนท้องถิ่นทำธุรกิจร่วมกัน และกระจายและประสานประโยชน์แก่บรรดาสมัครพรรคพวกทำให้ได้รับความพอใจจากผลพวงของผลประโยชน์ที่ร่วมธุรกิจกัน ในทางการเมือง กำนันเปี้ยะมีบทบาททางการเมืองอย่างสำคัญ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ โดยเฉพาะในระดับชาติได้ให้ความสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งและได้รับความสำเร็จหลายคน ได้แก่ นายบุญชู โรจนเสถียร, นายตรงค์ สิงห์รัตทอง, พลตรีศิริ สิริโยธิน, นายประโยชน์ เนื่องจันทรงค์, นายนิคม แสนเจริญ, นายจรูญ งามพิเชษฐ์, นายสมพงษ์ อมรวิวัฒน์, นายเทอดธรรม อัมราลิขิต และนายถาวร ตริรัตน์ณรงค์ ฯลฯ เป็นต้น ทั้งนี้โดยชี้ว่าแรงจูงใจในการเข้ามีบทบาทดังกล่าว เนื่องจากต้องการยกระดับฐานะของตนทั้งทางธุรกิจและสถานภาพทางสังคม ขณะที่ในภายหลังถือว่าเป็นเรื่องของความภาคภูมิใจในเกียรติศักดิ์ศรีมากกว่าผลประโยชน์ทางธุรกิจ

¹⁹ เวียงรัฐ เนติโพธิ์. "ธุรกิจนักเลง+นักเลงธุรกิจ = นักธุรกิจกึ่งนักเลง" จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ (สิงหาคม-ตุลาคม 2531) ปีที่ 11 ฉบับที่ 1, หน้า 82-103.

ในบทความรายงานการวิเคราะห์ข่าว เรื่อง "คณะปฏิวัติ : เล็งเข้าไปที่บรรดาเจ้าพ่อ" ในนิตยสาร Far Eastern Economic Review ฉบับประจำวันที่ 18 เมษายน 2534 ซึ่งเขียนโดย ร็อดนีย์ ทาสเกอร์ และพอล แชนด์ลีย์²⁰ ชี้ให้เห็นว่า เจ้าพ่อในสังคมไทยที่คณะ รสช. มีนโยบายปราบปรามอย่างเข้มงวดนั้น เหมือนกับมาเฟียในสังคมอิตาลีและอเมริกา ซึ่งมีลักษณะเด่นที่การอาศัยองค์การธุรกิจที่ถูกกฎหมายบังหน้า ขณะที่หลังจากประกอบกิจการผิดกฎหมายหลายประเภททั้งบ่อนพนัน หวยเถื่อน ค้าหญิงบริการ รุกป่าที่ดินสงวน ลักลอบค้าของเถื่อน ยาเสพติด และเก็บค่าคุ้มครอง ฯลฯ รวมทั้งการมีความสัมพันธ์กับทุนขนาดใหญ่ เป็นหัวคะแนนพรรคการเมืองและสนับสนุนนักการเมืองแลกความคุ้มครองและจ่ายเงินจำนวนมากให้ข้าราชการท้องถิ่นทั้งตำรวจ ทหาร และฝ่ายปกครองด้วย

ในแง่ความเป็นมา เจ้าพ่อในสังคมไทยถือกำเนิดตั้งแต่ยุคที่มีสมาคมลับ ที่เรียกว่า อั้งยี่ ของชาวจีน ที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย ซึ่งเริ่มแรกมุ่งขยายอิทธิพลเหนือคนจีนด้วยกันก่อนจึงพัฒนาเครือข่ายครอบคลุมทั้งท้องถิ่น จากนั้น บทบาทเจ้าพ่อที่เป็นตัวบุคคลได้แพร่หลายมากขึ้นในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาโดยเฉพาะในยุคที่การเมืองเปิดกว้าง เจ้าพ่อได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยเชื่อมโยงกับขบวนการทางการเมืองแบบพหุพรรค ควบคู่กับการคอร์รัปชันของนักการเมือง และพัฒนาการขึ้นสุดยอดของเจ้าพ่อยุคปัจจุบัน คือ การได้รับเลือกเป็น ส.ส. มีตำแหน่งทางการเมือง เช่น นายปิยะ อังกินันท์ เป็นที่ปรึกษาเช่น นายโส ธนวิสุทธิ และร่วมทุนกับธุรกิจต่างชาติ เช่น นายเจริญ พัฒนดำรงจิตร พร้อมกันนั้นได้มีการเสนอทักษะของ พล.ต.ต. เสรี เตมียเวส ซึ่งเป็นตำรวจที่เคยรับผิดชอบในพื้นที่อิทธิพลของเจ้าพ่อว่า เจ้าพ่อเริ่มมีบทบาทเด่นชัดภายหลังการปฏิรูปการเมืองเมื่อประมาณทศวรรษ 1970 ซึ่งเป็นช่วงที่ทหารกุมอำนาจการปกครองประเทศนั้น เจ้าพ่อดำรงอยู่ภายใต้ความอุปถัมภ์ของทหารอย่างเคร่งครัดและมักมีบทบาทเด่นในด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เจ้าพ่อเพิ่งมีบทบาทเด่นทางการเมืองเมื่อพลเรือนเข้ามามีอำนาจทางการเมืองมากขึ้นในช่วงหลัง การแข่งขันทางการเมืองได้มีส่วนผลักดันให้เจ้าพ่อเข้ามีส่วนร่วมในฐานะผู้สนับสนุนทางการเมืองมากขึ้นด้วย ทำให้เจ้าพ่อมีสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับนักการเมืองและพรรคการเมืองมากขึ้น และพึ่งพาทหารน้อยลง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง

²⁰ "จับตา (ย) เจ้าพ่อ" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 557-560.

พล.ต.อ.ประมาธ อติเรกสาร กับ นายโส ธนวิสุทธิ พล.ต.ม.ร.ว. ศีกฤทธิ์ ปราโมช และ พล.อ.อ.สิทธิ เสวตศิลา กับ นายสมชาย คุณปลื้ม พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ กับ นายเจริญ พัฒนดำรงจิตร ฯลฯ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังได้เปรียบเทียบความแตกต่างด้านผลประโยชน์และข่ายธุรกิจของเจ้าพ่อในแต่ละภูมิภาคด้วย เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเกษตรกรและคนยากจน เจ้าพ่อมักมีผลประโยชน์จากการค้าพืชไร่ การปล่อยเงินกู้ ห่วยเถื่อน การพนันเหมืองแร่ ค่าของเถื่อน และลักลอบตัดไม้ ขณะที่ในกรุงเทพฯ มักเป็นเรื่องของบ่อนการพนัน ในภาคเหนือมักเป็นยาเสพติดและไม้เถื่อน ภาคตะวันออกมักเป็นการลักลอบค้าของเถื่อนหนีภาษีธุรกิจบริการ และธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ขณะที่ภาคใต้เป็นการลักลอบค้าของหนีภาษี ทองเถื่อน เรียกค่าใต้ ค่าคุ้มครอง เหมืองแร่ ธุรกิจบริการ และส่วนยางพาราที่ถูกกฎหมาย และผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเจ้าพ่อของเจ้าพ่อ คือ เสี้ยเส็ง และก้านเปื้อะ

ในบทความทางวิชาการ เรื่อง "Note on the Changing Implications of Political Killing in Modern Thailand" ของ Ben Anderson²¹ ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงระหว่างผู้สังหาร และเหยื่อที่ถูกสังหาร ในกระบวนการสังหารทางการเมืองของสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นปรากฏการณ์ของการต่อสู้ระหว่างกลุ่มอำนาจและผลประโยชน์ที่ผันแปรไปตามความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง กลุ่มเป้าหมายของผู้สังหารและเหยื่อจึงเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของสภาพบริบทดังกล่าวด้วย

ในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ. 2398) รูปแบบการสังหารทางการเมืองของไทยเป็นรูปแบบของการสำเร็จโทษ ซึ่งเป็นการสังหารทางการเมืองและการฆ่าโดยมีสาเหตุจากเรื่องส่วนตัว ซึ่งเกิดจากการแย่งชิงอำนาจในกลุ่มชนชั้นปกครองระดับสูง ระหว่างขุนนางเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการสำนัก ในระบบศักดินา ขณะที่ไพร่ก็อาจเข้ามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ในฐานะที่มูลนายเป็นผู้สั่ง

²¹ "Note on the Changing Implications of Political Killing in Modern Thailand", Ben Anderson ใน มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 539-542.

ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2393-2475 เป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการสังหารทางการเมือง เนื่องจากชนชั้นปกครองผูกพันกันต่อด้านลัทธิศาสนาตามคติวันตก และยุคของการล่าสังหารทางการเมืองได้เริ่มอีกครั้งในหลายทศวรรษ 2483-ต้นทศวรรษ 2493 ซึ่งมีแบบแผนเช่นเดียวกับในช่วงก่อน 2398 คือ เป็นการแย่งชิงอำนาจระหว่างชนชั้นผู้นำในกลุ่มคณะราษฎร ผู้ถูกสังหารเป็นรัฐมนตรี ผู้สังหารเป็นอัศวินภายใต้อิทธิพลของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์

สมัยการปกครองของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รูปแบบการสังหารทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยผู้ถูกสังหารจะอยู่นอกกลุ่มชนชั้นนำ และผู้สังหารก็คือกลไกรัฐ หรือตัวแทนรัฐ การสังหารถือเป็นการสื่อสารทางการเมืองที่มุ่งสร้างภาพพจน์ทางการเมืองของตัวผู้นำให้ปรากฏต่อสาธารณชนว่ามีความเข้มแข็งและทรงอำนาจ การสังหารจึงเป็นปรากฏการณ์ที่มีเหตุผลทางการเมืองโดยตรง เช่นกรณีการยิงเป้าผู้วางเพลิงในกรุงเทพฯ และการเผาในถังแดงที่จังหวัดทูลุ้ง เพื่อข่มขวัญผู้ก่อการกำเริบที่เกรงกลัวต่ออำนาจผู้นำในกรุงเทพฯ

ในช่วงหลังสมัยจอมพลสฤษดิ์ รูปแบบของการสังหารทางการเมืองได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่หลากหลายมากขึ้น ผู้สังหารและเหยื่อสังหารมีทั้งกลไกรัฐ ชนชั้นกลาง ประชาชน ชาวนา นักศึกษา และกองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยเฉพาะนายทุนด้วยกันเองจะเป็นทั้งเหยื่อและผู้สังหารระหว่างกันมากขึ้น ในช่วงหลัง พ.ศ. 2508 ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีความเข้มแข็ง และสามารถระดมชาวนาและชาวเขาในพื้นที่ชนบทเข้าเป็นแนวร่วม ทำให้ชาวนาและชาวเขาในชนบทได้กลายเป็นเหยื่อสังหารทางการเมืองระดับชาติโดยกลไกรัฐด้วย รวมทั้งกลุ่มผู้มีอิทธิพลภาคเอกชนที่สนับสนุนกลไกรัฐ ก็ได้เข้ามีส่วนร่วมในสนามสังหารทางการเมืองเทียบเคียงกับกลไกรัฐด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าว ได้มีการขยายตัวของกลุ่มพลังอำนาจชนชั้นกฏมพีใหม่ ที่เติบโตจากชนชั้นพ่อค้า-ธุรกิจเชื้อจีนรุ่นที่สอง ที่ได้รับสัญชาติไทยผ่านการศึกษาระบบมหาวิทยาลัยและเข้าดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจในด้านตลาดการเงิน โรงแรม ห้างสรรพสินค้า รถยนต์ และประกันภัย ซึ่งมีส่วนผลักดันให้ความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์ ถูกแปรเป็นอำนาจทางการเมือง ซึ่งมีประชาธิปไตยแบบรัฐสภาเป็นอาวุธที่สำคัญ ขณะที่การต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบรัฐสภาของกฏมพีนั้น เป็นการต่อสู้กับพลังอำนาจที่คุกคามถึง 3 ทาง ได้แก่ พลังฝ่ายซ้าย พลังฝ่ายขวาและการเคลื่อนไหวของมวลชนและข้าราชการ

ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2516-2520 เป็นช่วงที่ไร้เสถียรภาพ และความขัดแย้งกันเองของกบฏที่เนื่องจากต้องการความสนับสนุนจากประชาชนผ่านการเลือกตั้ง เพื่อสร้างประชาธิปไตยเป็นฐานรองรับทหารและกลาโหม ขยะเดียวกัน ก็ยังต้องพึ่งพากลาโหมในการควบคุมการเคลื่อนไหวจากแรงงานในเมืองและพลพรรคคอมมิวนิสต์ในชนบท

ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2521-2530 ซึ่งเป็นช่วงที่พรรคคอมมิวนิสต์ลดบทบาทลง ความจำเป็นพึ่งพากลาโหมน้อยลง เป้าหมายการต่อสู้ของกบฏที่จึงอยู่ที่กลาโหมซึ่งพยายามรักษาการครอบงำโดยสร้างจินตนาการใหม่ของภัยคุกคามจากภายนอกประเทศ และระหว่างกบฏที่ด้วยกันเอง สนามการสังหารที่สำคัญได้เกิดขึ้นในเวทีการเลือกตั้ง ส.ส. ซึ่งเป็นมิติของการต่อสู้ระหว่างกบฏที่ด้วยกันเองมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากระบบรัฐสภาสามารถเอื้อโอกาสให้ชนชั้นกลางขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองได้อย่างรวดเร็วเกินกว่าที่จะอาศัยจินตนาการของวิถีทางอื่นใดได้โดยเฉพาะบทบาทของการทะเลาะลงมิตีทางพื้นที่ ซึ่งทำให้คนที่มีถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดหรือท้องถิ่นขึ้นสู่อำนาจที่ส่วนกลางได้ครอบคลุมทั้งประเทศเมื่อได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส.และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีรัฐสภา จึงดึงดูดใจพลังอำนาจของกบฏที่ท้องถิ่นได้พอๆ กับกบฏที่เมืองที่ต้องการพันธมิตรจากชนบทต่อสู้กับพลังราชการ นอกจากนี้รัฐสภายังได้ทำหน้าที่เป็นเกราะคุ้มครองประโยชน์จากการผูกขาดทางธุรกิจของกบฏที่มีผลประโยชน์แย้งกับผลประโยชน์ทั่วไปของชนชั้นเดียวกันด้วย ขยะเดียวกันเงินจะเป็นฐานสำคัญในการต่อยอดบัลลังก์อำนาจให้มั่นคงยิ่งขึ้น รวมทั้งยังสามารถใช้ฐานอำนาจจากรัฐสภาเป็นเครื่องมือต่อรอง กับอำนาจศักดินาตั้งเดิมในเขตอิทธิพลและผลประโยชน์ท้องถิ่นอีกด้วย

ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง "สมาคมลับ อั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453" ของศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล²² ชี้ให้เห็นว่าสมาคมลับของกลุ่มชนชาวจีนในประเทศไทย หรือที่เรียกว่า อั้งยี่ นั้น มีปัจจัยในการก่อตั้ง บทบาทการเคลื่อนไหวและจุดมุ่งหมายแตกต่างตามยุคสมัย และพื้นที่ในแต่ละภูมิภาค กล่าวคือการก่อตั้งสมาคมลับในสมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากปัจจัย 3 ประการ

²² ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

คือ (1) การเมืองเนื่องจากชาวจีนที่อาศัยตามหัวเมือง อยู่นอกระบบไพร่ ไม่มีสังกัดมูลนายต้องจ่ายเงินค่าผูกบี่เป็นรายปีแทนการเกณฑ์ไปเป็นไพร่ ถูกขุนนางที่ปกครองท้องถิ่นซึ่งเป็นอิสระจากส่วนกลางกดขี่ ทุเรศ จึงตั้งสมาคมขึ้นต่อสู้กับอำนาจปกครองขุนนางท้องถิ่น (2) เศรษฐกิจเพื่อคุ้มครองอาชีพ โกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง และช่วยเหลือสมาชิกในการประกอบธุรกิจ (3) สังคม ช่วยจ่ายค่าฤชาการขึ้นศาล ดูแลความเป็นอยู่กรณีติดคุก และช่วยจัดงานศพแก่คนจีนด้วยกัน ส่วนในงานประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระยาตากฯ ระบุว่าภารกิจตั้งสมาคมลับของชาวจีนเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ได้แก่ การค้าฝิ่น ค่าแรงงานกุลสีจีน และผูกขาดการประมูลภาษีในอัตราต่ำ

ในแง่บทบาทและการเคลื่อนไหว ในช่วงระหว่างรัชกาลที่ 3-4 อั้งยี่มักจะมีบทบาทเคลื่อนไหวในทางทะเลาะวิวาทแย่งชิงประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วยตนเอง ทำอาชีพพหูจรต ผิดกฎหมาย เช่น ฝิ่นเถื่อน สุราเถื่อน ปล้นชาวบ้าน และโจรสลัดปล้นเรือและคาราวานสินค้า รวมทั้งต่อต้านขุนนางท้องถิ่นด้วย

ในแง่พื้นที่ พบว่า ในภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2410-2424 สมาคมลับที่จังหวัดภูเก็ตจะตีกันเอง เนื่องจากแย่งน้ำท่าเหมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่ตะกั่วป่าจะตีกันเองเพื่อแย่งชิงแร่ ในภาคกลางระหว่าง พ.ศ. 2411-2453 มักจะทะเลาะกันเองและทำอาชีพพหูจรต ผิดกฎหมาย ซึ่งผลกระทบจากสมาคมดังกล่าว ส่งผลให้รัฐต้องใช้นโยบายทั้งในด้านประนีประนอมและปราบปรามไปพร้อม ๆ กัน เช่น นโยบายอนุเคราะห์จีน ตั้งนายอำเภอจีนปกครองท้องถิ่น ตั้งศาลคดีจีน การควบคุมอั้งยี่ การส่งเรือรบออกลาดตระเวนตามเมืองต่าง ๆ และเกณฑ์ไพร่พลมารักษาความสงบในเทศกาลตรุษจีน